

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
στην Φορολογική και Χρηματοοικονομική Διοίκηση
Στρατηγικών Αποφάσεων**

Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Υπερχρεωμένες επιχειρήσεις, ανασκόπηση και προοπτικές

**Analyzing corporations devastating over debt: examination and future
perspectives**

της

ΠΑΤΡΩΝΗ ΜΑΡΙΑΣ

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού Διπλώματος στη
Φορολογική και Χρηματοοικονομική Διοίκηση Στρατηγικών Αποφάσεων

Μάρτιος, 2020

Περίληψη

Σκοπός είναι η αποτύπωση του παρόντος και του μελλοντικού θεσμικού πλαισίου ρύθμισης και παρακολούθησης των υπερχρεωμένων νοικοκυριών και των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Η αποτύπωση της αποτελεσματικότητας του υπάρχοντος νομικού πλαισίου προστασίας τόσο των τραπεζών όσο και των δανειοληπτών και η επιτυχία εφαρμογής των ρυθμίσεων των κόκκινων δανείων αποτελεί επίσης αντικείμενο της παρούσας μελέτης.

Το νομοθετικό πλαίσιο στην Ελλάδα έχει υποστεί πολλές μεταβολές την τελευταία δεκαετία εξαιτίας της οικονομικής κρίσης του 2008 και της επίδρασης που είχε στο εθνικό τραπεζικό σύστημα. Το νομοθετικό πλαίσιο ακολούθησε τις εξελίξεις έτσι ώστε να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις και τις συνέπειες της πρόσφατης χρηματοοικονομικής κρίσης ειδικά σε σχέση με τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια που προέκυψαν εξαιτίας της.

Η Ε.Ε. ανταποκρινόμενη στο χαμηλό ποσοστό επιτυχίας των εθνικών νομικών πλαισίων που εφαρμόζεται στα κράτη μέλη της για την πρόληψη αφερεγγυότητας και τη ρύθμιση αυτών των δανείων, προέβη στη δημιουργία της Οδηγίας 1023/2019 η οποία θα ενσωματωθεί στο εθνικό δίκαιο της χώρας από 01/05/2020. Το νέο αυτό πτωχευτικό δίκαιο στοχεύει στη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων των ελληνικών τραπεζών μέχρι το τέλος του 2021 έτσι ώστε αυτά να αντιπροσωπεύουν ποσοστό μικρότερο του 20% του συνόλου των δανείων, προσεγγίζοντας περισσότερο τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

Η εφαρμογή της Οδηγίας 1023/2019 της Ε.Ε. αναμένεται να συνδράμει στην προώθηση της διαμεσολάβησης, την αποσυμφόρηση των δικαστηρίων και τη δημιουργία ενός ευνοϊκότερου επιχειρηματικού και οικονομικού περιβάλλοντος που θα οδηγήσει σε επενδύσεις και αναπτυξιακούς ρυθμούς τη χώρα.

Abstract

The purpose of this thesis is to illustrate the present and future institutional framework for regulating and monitoring over-indebted households and non-performing loans. The study of the effectiveness of the existing legal framework for the protection of both banks and borrowers and the success of the implementation of non - performing loans regulations is also the subject of this study.

The legal framework in Greece has undergone many changes over the last decade due to the 2008 financial crisis and its impact on the national banking system. The legislative framework has followed developments to meet the demands and consequences of the recent financial crisis, especially regarding non-performing loans resulting from it.

In response to the low success rate of national legal frameworks applied in its Member States to prevent insolvency and the regulation of these loans, the EU has created the Directive 1023/2019 which will be incorporated into Greek law on 01/05/2020. This new bankruptcy law aims at reducing the non-performing loans of Greek banks by the end of 2021 so that they represent less than 20% of all loans, closer to the European average.

The implementation of EU Directive 1023/2019 is expected to help in promoting mediation, disengaging the courts and creating a more favorable business and economic environment that will ultimately lead to investment and growth in the country.

Περιεχόμενα

Κεφάλαιο 1 Εισαγωγή.....	1
1.1 Σκοπός.....	1
1.2. Σημασία Θέματος.....	1
1.3. Δομή Εργασίας.....	2
Κεφάλαιο 2 Θεσμικό Πλαίσιο.....	4
2.1. Χρήσιμοι Ορισμοί και Έννοιες	4
2.2 Ευρωπαϊκό Πλαίσιο.....	6
2.3. Εθνικό Πλαίσιο.....	9
Κεφάλαιο 3 Βιβλιογραφική Επισκόπηση.....	21
Κεφάλαιο 4.....	34
4.1. Σχέδιο Ηρακλής.....	34
4.2. Στατιστικά Στοιχεία.....	35
4.3. Αναδρομή μέσα στην Οικονομική Κρίση	37
4.4. Η Νέα Κατάσταση από 01/05/2020	40
Κεφάλαιο 5 Συμπεράσματα, Περιορισμοί, Προτάσεις για Μελλοντικές Έρευνες	43
Βιβλιογραφία.....	46

Κεφάλαιο 1 Εισαγωγή

1.1 Σκοπός

Οι συνέπειες της χρηματοπιστωτικής κρίσης στην χώρα ήταν μεγάλες ειδικά για τις ελληνικές τράπεζες και επηρέασαν σημαντικά τη ρευστότητά τους. Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια ήταν άμεση απόρροια αυτής της κρίσης, καθώς η ελληνική οικονομία υπέστη σοβαρότατη ύφεση από το 2008 και μετά.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αποτυπώσει το παρόν και μελλοντικό θεσμικό πλαίσιο για τη ρύθμιση και παρακολούθηση των υπερχρεωμένων νοικοκυριών και μη εξυπηρετούμενων δανείων, καθώς και τη σημερινή κατάσταση των ελληνικών επιχειρήσεων. Το νομοθετικό πλαίσιο στην Ελλάδα έχει αλλάξει έτσι ώστε να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις και τις συνέπειες της πρόσφατης χρηματοοικονομικής κρίσης ειδικά σε σχέση με τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια που προέκυψαν εξαιτίας της. Τα αποκαλούμενα «κόκκινα» δάνεια έχουν απασχολήσει ιδιαίτερα τις κυβερνήσεις αλλά και την Ε.Ε. η οποία έχει λάβει αποφάσεις σε κεντρικό επίπεδο για την διαχείρισή τους.

Το τραπεζικό σύστημα της χώρας πέρασε και αυτό κρίση και άλλαξε πολύ την τελευταία δεκαετία. Στην Ελλάδα σήμερα οι συστημικές τράπεζες που το απαρτίζουν είναι η Εθνική Τράπεζα, η Alpha Bank, η Τράπεζα Πειραιώς και η Eurobank (ECB, 2019). Οι τράπεζες αυτές έχουν προβεί τα τελευταία δέκα χρόνια σε σημαντικές και εκτενείς ρυθμίσεις κάθε κατηγορίας δανείων και οφειλών προς αυτές. Στο πλαίσιο αυτό, δημιουργήθηκαν διάφορα προγράμματα ρύθμισης τα οποία αφορούσαν όλες τις κατηγορίες οφειλετών από όλες τις τράπεζες.

1.2. Σημασία Θέματος

Η αναταραχή που προκάλεσε η οικονομική κρίση στο παγκόσμιο τραπεζικό και επιχειρηματικό σύστημα οδήγησε σε μια νέα πραγματικότητα τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις. Όλες οι νέες προκλήσεις και οι κίνδυνοι που παρουσιάστηκαν από το παγκοσμιοποιημένο σύστημα της οικονομίας άλλαξαν και τον τρόπο με τον οποίο οι τράπεζες διαχειρίζονται σήμερα τα δάνειά τους. Οι τράπεζες εξελίσσουν τις μεθόδους που εφαρμόζουν ώστε να προστατευθούν από επισφάλειες των πελατών τους, ενώ και το νομικό πλαίσιο που δημιουργήθηκε την τελευταία δεκαετία τις έχει προστατέψει.

Στην Ελλάδα η οικονομική κρίση οδήγησε πολλούς ανθρώπους στην ανεργία και πολλές επιχειρήσεις στο κλείσιμο. Αυτό είχε επίδραση στην πιστοληπτική ικανότητα των πελατών των τραπεζών με αποτέλεσμα να βρεθούν και οι ίδιες εκτεθειμένες σε κίνδυνο. Ωστόσο, οι ρυθμίσεις που έγιναν, οι ευκαιρίες που δόθηκαν στους δανειολήπτες να είναι συνεπείς στις τραπεζικές τους υποχρεώσεις με καλύτερους όρους και η δυνατότητα των τραπεζών να μεταβιβάσουν σε συγκεκριμένες εταιρίες τα επισφαλή δάνεια βελτίωσαν την χρηματοοικονομική κατάσταση των τραπεζών και έδωσαν την ευκαιρία σε δανειολήπτες να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους.

Η αντιμετώπιση των κόκκινων δανείων αποτέλεσε προτεραιότητα των κυβερνήσεων της χώρας προκειμένου να αποκατασταθεί το επιχειρηματικό και οικονομικό κλίμα στην Ελλάδα και να μπορέσει να εκκινήσει και πάλι η οικονομία. Η σημασία μελέτης του συγκεκριμένου θέματος είναι ως εκ τούτου μεγάλη, καθώς η διαχείριση των κόκκινων δανείων και η αντιμετώπιση των υπερχρεωμένων νοικοκυριών μπορεί να οδηγήσει τη χώρα και πάλι σε αναπτυξιακούς ρυθμούς και να επαναφέρει την ισορροπία στην οικονομική ζωή της Ελλάδος.

1.3. Δομή Εργασίας

Η παρούσα εργασία ολοκληρώνεται μέσα σε πέντε κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο περιγράφεται ο σκοπός της εργασίας και η σημασία της μελέτης των υπερχρεωμένων επιχειρήσεων και των «κόκκινων δανείων» και παρουσιάζεται η δομή της εργασίας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο περιγράφεται το θεσμικό πλαίσιο και συγκεκριμένα αφού παρουσιαστούν βασικοί ορισμοί και έννοιες σχετικά με το επιλεγμένο θέμα παρουσιάζεται το σύγχρονο θεσμικό ευρωπαϊκό και εθνικό πλαίσιο το οποίο υπέστη πολλές αλλαγές μέσα στην περίοδο της οικονομικής κρίσης και αναμένεται να γνωρίσει μια ακόμη αλλαγή μέσα στο 2020.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η επισκόπηση της σύγχρονης βιβλιογραφίας και αρθρογραφίας.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η παρούσα κατάσταση των υπερχρεωμένων φυσικών και νομικών προσώπων ως προς τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Συγκεκριμένα, παρουσιάζεται το σχέδιο «Ηρακλής» το οποίο ψηφίσθηκε πέρυσι με νόμο του κράτους, καθώς και ορισμένα επίκαιρα στατιστικά στοιχεία τα οποία αποτυπώνουν την πραγματική οικονομική κατάσταση των επιχειρήσεων και των τραπεζών. Ακόμη, παρουσιάζεται μια σύντομη αναδρομή για την κατάσταση των

κόκκινων δανείων μέσα στην οικονομική κρίση και τον τρόπο με τον οποίο κλιμακώθηκε το συγκεκριμένο πρόβλημα των τραπεζών αλλά και της οικονομίας και επιχειρηματικότητας στην χώρα. Τέλος, δίνονται ορισμένες πληροφορίες σχετικά με την κατάσταση που αναμένεται να επικρατήσει από 01/05/2020 που η Ελλάδα θα εφαρμόσει τις ευρωπαϊκές οδηγίες και θα μεταβάλει τον τρόπο αντιμετώπισης και διαχείρισης των κόκκινων δανείων από τις τράπεζες.

Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της παρούσας εργασίας και τίθενται οι περιορισμοί με τους οποίους εκπονήθηκε. Τέλος, καταγράφονται ορισμένες προτάσεις για μελλοντικές έρευνες με βάση τα ευρήματα και τα συμπεράσματα που προέκυψαν.

Κεφάλαιο 2 Θεσμικό Πλαίσιο

2.1. Χρήσιμοι Ορισμοί και Έννοιες

Στην ενότητα αυτή περιγράφονται ορισμένες χρήσιμες έννοιες και δίνονται κάποιοι ορισμοί για την καλύτερη κατανόηση της ανάλυσης από τους αναγνώστες. Όροι όπως η πτώχευση, η τιτλοποίηση των απαιτήσεων και οι εγγυημένες απαιτήσεις εντάσσονται στο πλαίσιο κατανόησης της παρούσας εργασίας και κρίθηκε σκόπιμο να αναλυθούν με βάση την εθνική νομοθεσία.

Πτώχευση είναι η νομική κατάσταση στην οποία περιέρχεται ένας έμπορος ή εμπορική εταιρία όταν «μόνιμα και ολοσχερώς» αδυνατεί να ικανοποιήσει τους δανειστές ή άλλους οφειλότες (Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, 2016). Για να κηρυχθεί πτώχευση σε άτομο ή εταιρία πρέπει να ασκείται κατά σύνηθες επάγγελμα εμπορικής δραστηριότητας. Η πτώχευση έχει ως στόχο τη συλλογική ικανοποίηση των πιστωτών της εταιρίας. Ένας τρόπος για να πραγματοποιηθεί αυτό είναι η ρευστοποίηση της περιουσίας της εταιρίας ή να εφαρμοστεί μια μέθοδος που καθορίζεται από ένα σχέδιο αναδιοργάνωσης το οποίο συχνά προβλέπει τη διατήρηση της επιχείρησης.

Τυπική προϋπόθεση της πτώχευσης είναι η κήρυξή της με απόφαση δικαστηρίου. Πτώχευση μιας εταιρίας νομιμοποιούνται να ζητήσουν οι εξής (Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, 2016):

- Τα πρόσωπα στα οποία χρωστάει η εταιρία (δηλαδή οι δανειστές της).
- Η ίδια η εταιρία με βάση το νόμο.

Ο δικαστής εξετάζει αν συντρέχουν οι ουσιαστικές προϋποθέσεις της πτώχευσης, δηλαδή αν υφίσταται η πτωχευτική ικανότητα του οφειλέτη (εμπορική ιδιότητα) και η παύση πληρωμών (μόνιμη αδυναμία εξυπηρέτησης οφειλών). Βασική και ουσιαστική προϋπόθεση της κήρυξης σε κατάσταση πτώχευσης είναι η παύση πληρωμών ή αλλιώς η μη πληρωμή ληξιπρόθεσμων χρεών (Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, 2016). Προϋπόθεση δεν είναι μόνο η εταιρία να έχει πολλά χρέη, αλλά να μην μπορεί να πληρώσει κανέναν από όσους χρωστάει ακόμη και αν υπάρχει ρευστοποιήσιμη περιουσία. Αυτό δηλαδή που συμβαίνει όταν η εταιρία κάνει παύση πληρωμών.

Επιπρόσθετα στοιχεία της παραπάνω προϋπόθεσης είναι ότι δεν αρκεί πρόσκαιρη αδυναμία, αλλά απαιτείται να συναχθεί πρόγνωση για μόνιμη αδυναμία πληρωμών στο

άμεσο μέλλον και δεν αρκεί η μη πληρωμή μεμονωμένων χρεών, αλλά υφίσταται γενική αδυναμία.

Ακόμη, για την κήρυξη της πτώχευσης δεν αρκεί μόνο η παύση πληρωμών, αλλά αυτή πρέπει και να οφείλεται σε αδυναμία πληρωμής λόγω έλλειψης ρευστότητας της επιχείρησης. Η αδυναμία πληρωμής συνάγεται είτε από ρητή δήλωσή του προσώπου είτε από εξωτερικά γεγονότα όπως ακάλυπτες επιταγές, κλείσιμο καταστήματος, παθητικοί ισολογισμοί (Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, 2016).

Με τη δημοσίευση της απόφασης του δικαστηρίου για την πτώχευση σφραγίζεται η περιουσία της επιχείρησης και περνάει στα χέρια του συνδίκου ο οποίος εκπροσωπεί τον πτωχεύσαντα σε κάθε συναφή δίκη. Οι εργαζόμενοι πρέπει να αναγγείλουν τις απαιτήσεις τους από δεδουλευμένα στο σύνδικο και εκείνος θα καταγγείλει τις συμβάσεις εργασίας ώστε με την καταγγελία οι εργαζόμενοι να προσφύγουν στον ΟΑΕΔ και να λάβουν επίδομα ανεργίας.

Από την κήρυξη της πτώχευσης κανείς πιστωτής δεν μπορεί να στραφεί ατομικά κατά της πτωχευτικής περιουσίας, αλλά μπορεί να ικανοποιηθεί μέσω της συλλογικής διαδικασίας πτώχευσης (Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, 2016). Εφόσον κριθεί αδύνατη ή ασύμφορη η συνέχιση της επιχείρησης όλα τα περιουσιακά στοιχεία της επιχείρησης ρευστοποιούνται έτσι ώστε να καλυφθούν τα χρέη. Η ικανοποίηση των πιστωτών γίνεται με τη σειρά που ορίζει ο νόμος.

Πολλά νοικοκυριά και επιχειρήσεις οι οποίοι απώλεσαν την πιστοληπτική τους ικανότητα δεν ήταν πια σε θέση να αποπληρώσουν τα χρέη τους. Πολύ πρόσφατα η νομοθεσία έδωσε τη δυνατότητα στις τράπεζες να μεταβιβάζουν δάνεια τα οποία χαρακτηρίζονται ως επισφαλής μέσω της τιτλοποίησης απαιτήσεων. Τιτλοποίηση απαιτήσεων είναι σύμφωνα με το Ν. 4649/2019 η μεταβίβαση απαιτήσεων, συμπεριλαμβανομένων απαιτήσεων σε προσωρινή ή οριστική καθυστέρηση ή ρύθμιση, από δάνεια ή πιστώσεις που έχουν χορηγηθεί από πιστωτικά ιδρύματα εξαιρούμενων των «εγγυημένων απαιτήσεων» σε συνδυασμό με την έκδοση και διάθεση ομολογιών. Ως εγγυημένες απαιτήσεις νοούνται οι απαιτήσεις δανείων, τα οποία κατά τον χρόνο έναρξης ισχύος εγγύησης που χορηγείται είναι εγγυημένα από το ελληνικό δημόσιο.

Η κτήση από τον αποκτώντα των μεταβιβαζόμενων απαιτήσεων χρηματοδοτείται με την έκδοση ομολογιών που διακρίνονται σε υψηλής και χαμηλής εξοφλητικής προτεραιότητας, ενώ γίνεται να εκδοθούν και ομολογίες μεσαίας εξοφλητικής προτεραιότητας. Οι υψηλής προτεραιότητας κατατάσσονται με προτεραιότητα έναντι

αμφοτέρων των λοιπών κατηγοριών και οι τυχόν ομολογίες μεσαίας προτεραιότητας κατατάσσονται με προτεραιότητα έναντι των ομολογιών χαμηλής προτεραιότητας. Η εξόφληση του κεφαλαίου των ομολογιών χαμηλής προτεραιότητας πραγματοποιείται μόνο μετά την ολοσχερή εξόφληση των ομολογιών υψηλής προτεραιότητας (Ν. 4649/2019).

Τα ποσά που εισπράττει ο αποκτών από την εξόφληση και διαχείριση των αποκτηθεισών απαιτήσεων, καθώς και από συμβάσεις δανείων ή πιστώσεων άγονται με βάση την ακόλουθη σειρά προτεραιότητας έπειτα από αφαίρεση των εξόδων της τιτλοποίησης των απαιτήσεων (Ν. 4649/2019):

1. Φόροι συμπεριλαμβανομένων τυχόν προσαυξήσεων ή προστίμων
2. Απαιτήσεις από αμοιβές του διαχειριστή από τη σύμβαση διαχείρισης των απαιτήσεων
3. Απαιτήσεις για την καταβολή τόκου από τις τυχόν συμβάσεις δανείων ή πιστώσεων
4. Απαιτήσεις του ελληνικού δημοσίου για την καταβολή προμήθειας για την παρασχεθείσα εγγύηση του παρόντος νόμου επί των ομολογιών υψηλής εξοφλητικής προτεραιότητας
5. Απαιτήσεις αντισυμβαλλόμενων του αποκτώντος από τις τυχόν συμβάσεις αντιστάθμισης επιτοκιακού κινδύνου
6. Απαιτήσεις των ομολογιούχων υψηλής εξοφλητικής προτεραιότητας για την καταβολή τόκου
7. Λοιπές απαιτήσεις από τις τυχόν συμβάσεις δανείων ή πιστώσεων
8. Απαιτήσεις των τυχόν ομολογιούχων μεσαίας εξοφλητικής προτεραιότητας για την καταβολή τόκου, εφόσον η εξόφληση αυτών δεν έχει αναβληθεί
9. Απαιτήσεις ομολογιούχων υψηλής εξοφλητικής προτεραιότητας για την εξόφληση κεφαλαίου κατόπιν ολοσχερούς εξόφλησης του κεφαλαίου ομολογιών υψηλής εξοφλητικής προτεραιότητας

2.2 Ευρωπαϊκό Πλαίσιο

Οι επισφαλείς απαιτήσεις των τραπεζών και τα επισφαλή δάνεια ρυθμίζονται μέσα από την Οδηγία 1023/2019 της Ε.Ε.. Πρωταρχικός στόχος αυτή της Οδηγίας είναι να λειτουργεί η εσωτερική αγορά με εύρυθμο τρόπο, να διακινούνται τα κεφάλαια ελεύθερα και γενικότερα να μειωθούν οι διαφορές προληπτικής αναδιάρθρωσης

μεταξύ των εθνικών δικαίων και διαδικασιών με έμφαση σε θέματα απαλλαγής χρεών και ανικανότητας ή έκπτωσης. Απώτερος στόχος της Οδηγίας αποτελεί η πρόσβαση των επιχειρήσεων που αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσχέρειες σε αποτελεσματικά εθνικά πλαίσια προληπτικής αναδιάρθρωσης που θα τους επιτρέψουν την απρόσκοπτη λειτουργία και θα έχουν μια δεύτερη ευκαιρία στην επιχειρηματικότητα.

Για να πραγματοποιηθεί αυτό απαραίτητη προϋπόθεση είναι να τροποποιηθούν οι όροι ή η δομή των στοιχείων του ενεργητικού ή παθητικού των επιχειρήσεων ή να πραγματοποιηθεί κάποια αλλαγή στην κεφαλαιακή τους διάρθρωση όπως για παράδειγμα η πώληση ορισμένων περιουσιακών τους στοιχείων. Γνώμονας αυτής της διαδικασίας είναι η αποτροπή απωλειών θέσεων εργασίας και η μεγιστοποίηση της συνολικής αξίας υπέρ των πιστωτών.

Τα προληπτικά πλαίσια αναδιάρθρωσης που προτείνει η Οδηγία πρέπει να αποτρέπουν τη συσσώρευση των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Με άλλα λόγια, οι ενέργειες που θα λαμβάνονται θα αποσκοπούν στην ανάληψη δράσεων πριν το στάδιο όπου οι επιχειρήσεις περιέλθουν σε κατάσταση υπερημερίας ως προς την εξυπηρέτηση των δανείων τους. Με άλλα λόγια, η Οδηγία αυτή προφυλάσσει το εκάστοτε εθνικό τραπεζικό σύστημα αλλά και την επιχειρηματικότητα σε κάθε χώρα μέσω της πρόληψης και όχι της θεραπείας.

Θεωρείται ότι ο λόγος που οι μέχρι τώρα ενέργειες των ευρωπαϊκών κρατών δεν έχουν τελεσφορήσει και υπάρχουν χαμηλά ποσοστά ανάκτησης και απροθυμία των επενδυτών να δραστηριοποιηθούν επιχειρηματικά σε κράτη όπου υπάρχει ο κίνδυνος μεγάλης διάρκειας και αδικαιολόγητου κόστους των διαδικασιών, είναι οι υπερβολικά χρονοβόρες διαδικασίες αναδιάρθρωσης, αφερεγγυότητας και απαλλαγής που ισχύουν σήμερα σε πολλά κράτη μέλη. Η κατάσταση αυτή δεν φαίνεται να οδηγεί σε καλύτερα αποτελέσματα ούτε για τις τράπεζες ούτε για την οικονομία και επιχειρηματικότητα. Οι διαφορές που ίσχυαν μέχρι πρότινος στην αντιμετώπιση των κόκκινων δανείων από τα ευρωπαϊκά κράτη μέλη οδηγούσαν σε μεγαλύτερες δαπάνες για τους επενδυτές και πρόσθετο κόστος αναδιάρθρωσης επιχειρήσεων με εγκαταστάσεις, πιστωτές ή περιουσιακά στοιχεία σε άλλα κράτη μέλη.

Όλη η πρότερη κατάσταση δημιουργούσε αντικίνητρα στους επενδυτές λόγω της αβεβαιότητας για τους κανόνες περί αφερεγγυότητας και πολλούς κινδύνους χρονοβόρων ή πολύπλοκων διαδικασιών αφερεγγυότητας σε άλλα κράτη μέλη. Ειδικά για τις διεθνείς επιχειρήσεις η κατάσταση ήταν αποτρεπτική για επενδύσεις. Στο πλαίσιο αυτό η Οδηγία 1023/2019 της Ε.Ε. παρέχει σήμερα καλύτερους όρους

εναρμόνισης ως προς την αναδιάρθρωση, αφερεγγυότητα, απαλλαγή από χρέη και ανικανότητα ή έκπτωση.

Η υπερχρέωση των καταναλωτών αποτελεί ένα ακόμη ζήτημα που διευθετείται με την πρόσφατη ευρωπαϊκή Οδηγία. Το πνεύμα της Οδηγίας ορίζει τα κράτη μέλη να μην περιλαμβάνουν στο εθνικό νομοθετικό τους πλαίσιο δεσμευτικούς κανόνες για τους υπερχρεωμένους καταναλωτές και να αρχίσουν να εφαρμόζουν διατάξεις σχετικά με την απαλλαγή από τα χρέη και για την περίπτωση των καταναλωτών το συντομότερο δυνατόν. Ένας οφειλέτης ο οποίος μπορεί να προβεί στις ενδεδειγμένες ενέργειες επίλυσης των οικονομικών δυσχερειών του, θα είναι σε θέση να ακολουθήσει αποτελεσματικότερα μια διαδικασία εκκαθάρισης. Απαιτείται να υπάρχει έγκαιρη προειδοποίηση των οφειλετών και να τους δίνονται κίνητρα έγκαιρης διευθέτησης των οφειλών τους. Τα κράτη μέλη μπορούν να αναπτύξουν σε αυτό το πλαίσιο εργαλεία έγκαιρης προειδοποίησης όπως για παράδειγμα με την ενεργοποίηση μηχανισμών ειδοποίησης όταν υφίσταται υπερημερία περί την καταβολή φόρων ή εισφορών κοινωνικής ασφάλισης. Τα εργαλεία έγκαιρης προειδοποίησης μπορεί να είναι και συμβουλευτικές υπηρεσίες από δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς ή η παροχή από την εθνική νομοθεσία κινήτρων προς τρίτους που διαθέτουν πληροφορίες σχετικά με τον οφειλέτη (π.χ. λογιστές, φορολογική διοίκηση, οργανισμοί κοινωνικής ασφάλισης) ώστε να επισημαίνουν στον οφειλέτη τυχόν αρνητική εξέλιξη.

Πρέπει να δίνεται η δυνατότητα σε επιχειρήσεις και οφειλέτες να αντιμετωπίσουν τις οικονομικές τους δυσχέρειες σε πρώιμο στάδιο ώστε να είναι εφικτή η αποτροπή της αφερεγγυότητας και η εξασφάλιση της συνέχισης της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Απαραίτητη προϋπόθεση για την απόδοση κινήτρων στους οφειλέτες να υποβάλλουν αιτήσεις προληπτικής αναδιάρθρωσης σε πρώιμο στάδιο των οικονομικών τους δυσχερειών είναι να αποτυπώνεται ο πρώιμος χαρακτήρας της διαδικασίας προληπτικής αναδιάρθρωσης. Για αυτό το σκοπό προτείνεται ο διορισμός ενός εκτελεστή αναδιάρθρωσης.

Το σχέδιο αναδιάρθρωσης θα πρέπει να εγκρίνεται από τις χωριστές κατηγορίες των θιγόμενων μερών και στη συνέχεια η επικύρωση του σχεδίου να γίνεται από δικαστική ή διοικητική αρχή ώστε να διασφαλίζεται ότι ο περιορισμός των δικαιωμάτων των πιστωτών ή των συμμετοχικών δικαιωμάτων των μετόχων είναι αναλογικός προς τα οφέλη της αναδιάρθρωσης. Προϋπόθεση της επικύρωσης είναι η κοινοποίηση του σχεδίου σε όλα τα θιγόμενα μέρη.

Η Οδηγία επίσης ορίζει τη λήψη μέτρων για τη μείωση των αρνητικών επιπτώσεων της υπερχρέωσης ή της αφερεγγυότητας στους επιχειρηματίες ιδίως με την πρόβλεψη της δυνατότητας πλήρους απαλλαγής από τα χρέη έπειτα από συγκεκριμένη χρονική περίοδο και τον περιορισμό της χρονικής διάρκειας της ανικανότητας ή της έκπτωσης που επιβάλλεται ως συνέπεια της υπερχρέωσης ή της αφερεγγυότητας του οφειλέτη. Για να διαπιστωθεί αν ο επιχειρηματίας επέδειξε ανέντιμη συμπεριφορά, οι δικαστικές ή διοικητικές αρχές μπορούν να λαμβάνουν υπόψη τους πληροφορίες όπως η φύση και το ύψος των χρεών, ο χρόνος δημιουργίας των χρεών, οι προσπάθειες του επιχειρηματία να τα αποπληρώσει και να εκπληρώσει τις νόμιμες υποχρεώσεις του, οι ενέργειες του επιχειρηματία για να εμποδίσει τους πιστωτές να πετύχουν την ικανοποίηση των απαιτήσεών τους, η εκπλήρωση καθηκόντων σε περίπτωση αφερεγγυότητας και η τήρηση της εθνικής νομοθεσίας περί ανταγωνισμού και της εργατικής νομοθεσίας.

Η αναδιάρθρωση που ορίζεται στην Οδηγία 1023/2019 της Ε.Ε. στόχο έχει να παρέχει στους οφειλέτες που αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσκολίες τη δυνατότητα να συνεχίσουν πλήρως ή μερικώς τη λειτουργία τους μεταβάλλοντας τους όρους ή τη δομή του ενεργητικού ή του παθητικού τους ή της κεφαλαιακής διάρθρωσης της εταιρίας. Τα προληπτικά πλαίσια αναδιάρθρωσης πρέπει να αποτρέπουν τη συσσώρευση μη εξυπηρετούμενων δανείων. Στόχος είναι να εξασφαλίζεται η ανάληψη δράσης πριν η επιχείρηση αναγκαστεί να περιέλθει σε κατάσταση υπερημερίας ως προς την εξυπηρέτηση των δανείων της.

2.3. Εθνικό Πλαίσιο

Όσον αφορά στα φυσικά πρόσωπα, όσα από αυτά στερούνται πτωχευτικής ικανότητας υπό την έννοια του άρθρου 2 του Ν. 3588/2007 και έχουν περιέλθει χωρίς δόλο σε μόνιμη και γενική αδυναμία πληρωμής ληξιπρόθεσμων χρηματικών οφειλών τους, δικαιούνται να υποβάλουν στο αρμόδιο δικαστήριο αίτηση για τη ρύθμιση των οφειλών τους κατά τις διατάξεις του Ν. 4336/2015.

Για την έναρξη της διαδικασίας ο οφειλέτης καταθέτει αίτηση στο γραμματέα του αρμόδιου δικαστηρίου η οποία πρέπει να αναφέρει (Ν. 4336/2015):

- Την περιουσιακή κατάσταση του ίδιου και του συζύγου και τα πάσης φύσεως εισοδήματά τους.

- Τους πιστωτές του και τις απαιτήσεις τους.
- Τυχόν μεταβιβάσεις εμπράγματων δικαιωμάτων του επί των ακινήτων στις οποίες ο οφειλέτης προέβη την τελευταία τριετία πριν την ημερομηνία κατάθεσης της αίτησης.
- Τυχόν αίτημα διαγραφής των χρεών του ή σχέδιο για τη διευθέτηση των οφειλών του, που λαμβάνει υπόψη με εύλογο τρόπο και συσχέτιση τα συμφέροντα των πιστωτών, την περιουσία, τα εισοδήματα και τις δαπάνες διαβίωσης του ίδιου και της οικογένειάς του και την προστασία της κύριας κατοικίας του.

Η αίτηση πρέπει να συνοδεύεται από έγγραφα που έχει ο οφειλέτης στη διάθεσή του και αφορούν στην περιουσία και τα εισοδήματα του ίδιου και του συζύγου, στα κάθε φύσης εισοδήματά του, στους πιστωτές του και τις απαιτήσεις τους και από έγγραφη υπεύθυνη δήλωση του οφειλέτη όσον αφορά στην ορθότητα του περιεχομένου της αίτησης.

Με την παραλαβή και πρωτοκόλληση της αίτησης και των εγγράφων, η γραμματεία του ειρηνοδικείου προβαίνει χωρίς υπαίτια καθυστέρηση και το αργότερο εντός δύο (2) εργάσιμων ημερών από την παραλαβή της στον τυπικό έλεγχο αυτής, όσον αφορά την πληρότητα του περιεχομένου της και των εγγράφων που την συνοδεύουν και την καταβολή από τον αιτούντα κάθε τέλους που προβλέπεται από την κείμενη νομοθεσία ως προϋπόθεση για το παραδεκτό της συζήτησης της αίτησης (Ν. 4336/2015). Με την κατάθεση της αίτησης ανοίγει στο αρμόδιο δικαστήριο φάκελος στον οποίο τοποθετούνται με μέριμνα της γραμματείας όλα τα έγγραφα και στοιχεία που αφορούν στην αίτησή του.

Εφόσον δε διαπιστωθούν ελλείψεις, η αίτηση του οφειλέτη εισάγεται άμεσα προς προσδιορισμό δικασίμου για τη συζήτηση. Αν η αίτηση, τα έγγραφα ή τα δικαιολογητικά δεν πληρούν τις προϋποθέσεις του νόμου ή δεν είναι ακριβή ή πλήρη, η γραμματεία του δικαστηρίου προσκαλεί τον αιτούντα εγγράφως ή με φαξ ή με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο για να προβεί σε διευκρινίσεις, διορθώσεις ή συμπληρώσεις εντός δεκαπέντε (15) ημερών από τη λήψη της σχετικής πρόσκλησης.

Από την ολοκλήρωση της κατάθεσης της αίτησης και εφεξής (Ν. 4336/2015):

1. ο οφειλέτης είναι υποχρεωμένος να προβαίνει συμμετρως προς τους πιστωτές του στις μηνιαίες καταβολές,

2. αναστέλλεται μέχρι την έκδοση οριστικής απόφασης η παραγραφή των απαιτήσεων των πιστωτών που έχουν συμπεριληφθεί στην αίτηση του οφειλέτη και
3. επέρχεται η λύση της μέχρι τότε ισχύουσας ρύθμισης ή διευκόλυνσης ή τμηματικής καταβολής των οφειλών οι οποίες κατά την ημερομηνία κατάθεσης της αίτησης του οφειλέτη για την υπαγωγή του στη διαδικασία του Ν. 4336/2015, τελούν σε αναστολή διοικητική, δικαστική ή εκ του νόμου ή έχουν υπαχθεί σε ρύθμιση ή διευκόλυνση τμηματικής καταβολής.

Αποφασίζεται έπειτα το ύψος των μηνιαίων δόσεων που πρέπει ο οφειλέτης να καταβάλει προς τους πιστωτές που έχουν συμπεριληφθεί στην αίτηση. Το ποσό αυτό πρέπει να εξασφαλίζει στον οφειλέτη τη δυνατότητα κάλυψης εύλογων δαπανών διαβίωσης του ίδιου και των προστατευόμενων μελών της οικογένειάς του όπως αυτές προσδιορίζονται με απόφαση του Κυβερνητικού Συμβουλίου Διαχείρισης Ιδιωτικού Χρέους δυνάμει του Ν. 4224/2013. Ωστόσο, το ποσό αυτό δεν μπορεί να είναι και κατώτερο του 10% των μηνιαίων δόσεων που ο αιτών όφειλε να καταβάλει σε όλους τους δανειστές μέχρι την κατάθεση της αίτησης. Σε κάθε περίπτωση, το ελάχιστο συνολικό ποσό καταβολής στους δανειστές δεν μπορεί να υπολείπεται των €40 μηνιαίως.

Το άρθρο 9 του Ν. 3869/2010 που αφορά τη διαδικασία ρευστοποίησης της περιουσίας αντικαταστάθηκε με το Ν. 4336/2015. Εφόσον υπάρχει ρευστοποιήσιμη περιουσία η εκποίηση της οποίας κρίνεται απαραίτητη για την ικανοποίηση των πιστωτών ή όταν το δικαστήριο κρίνει αναγκαίο να παρακολουθήσει και να υποβοηθήσει την εκτέλεση των όρων ρύθμισης των οφειλών για την απαλλαγή του οφειλέτη από τα χρέη ή την εξασφάλιση των συμφερόντων των πιστωτών ορίζεται εκκαθαριστής. Στον ίδιο νόμο (Ν. 4336/2015) καθορίζεται και η λήψη ειδικών μέτρων στο πλαίσιο ανάπτυξης στρατηγικής διαχείρισης των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Με βάση το νόμο συστάθηκαν 30 Κέντρα Ενημέρωσης Δανειοληπτών με αρμοδιότητα την ενημέρωση των δανειοληπτών και την παροχή οικονομικών και νομικών συμβουλών.

Με το Ν. 4446/2016 εφαρμόστηκαν ορισμένες τροποποιήσεις στο Ν. 3588/2007 που αφορούν τον Πτωχευτικό Κώδικα. Σύμφωνα με το Ν. 4446/2016 η πτώχευση κηρύσσεται εφόσον με βάση τα οικονομικά στοιχεία που τίθενται υπόψη του δικαστηρίου πιθανολογείται ότι η περιουσία του οφειλέτη επαρκεί για την κάλυψη των εξόδων της διαδικασίας. Αλλιώς το δικαστήριο διατάσσει την καταχώριση του

ονόματος ή της επωνυμίας κατά περίπτωση, του οφειλέτη στο Γενικό Εμπορικό Μητρώο και στα Μητρώα Πτωχεύσεων. Η καταχώριση αυτή διαγράφεται με το πέρας της τριετίας. Τα όργανα της πτώχευσης είναι το πτωχευτικό δικαστήριο, ο εισηγητής, ο σύνδικος και η συνέλευση των πιστωτών.

Ακόμη, ο Ν.4446/2016 τροποποιεί την προπτωχευτική διαδικασία εξυγίανσης. Η διαδικασία εξυγίανσης αποτελεί συλλογική προπτωχευτική διαδικασία που αποσκοπεί στη διατήρηση, αξιοποίηση, αναδιάρθρωση και ανόρθωση της επιχείρησης με την επικύρωση της συμφωνίας που προβλέπεται στο νόμο, χωρίς να παραβλάπτεται η συλλογική ικανοποίηση των πιστωτών. Η συμφωνία εξυγίανσης μπορεί να έχει ως αντικείμενο οποιαδήποτε ρύθμιση του ενεργητικού και του παθητικού του οφειλέτη και ιδίως (Ν.4446/2016):

1. Τη μεταβολή των όρων των υποχρεώσεων του οφειλέτη
2. Την κεφαλαιοποίηση υποχρεώσεων του οφειλέτη με την έκδοση μετοχών κάθε είδους ή κατά περίπτωση εταιρικών μεριδίων.
3. Τη ρύθμιση των σχέσεων των πιστωτών μεταξύ τους μετά από την επικύρωση της συμφωνίας είτε υπό την ιδιότητά τους ως πιστωτών είτε σε περίπτωση κεφαλαιοποίησης, υπό την ιδιότητά τους ως μετόχων ή εταίρων.
4. Τη μείωση των απαιτήσεων έναντι του οφειλέτη
5. Την εκποίηση επί μέρους περιουσιακών στοιχείων του οφειλέτη.
6. Την ανάθεση της διαχείρισης της επιχείρησης του οφειλέτη σε τρίτο με βάση οποιαδήποτε έννομη σχέση περιλαμβανομένης ενδεικτικά της εκμίσθωσης ή της σύμβασης διαχείρισης.
7. Τη μεταβίβαση του συνόλου ή μέρους της επιχείρησης του οφειλέτη σε τρίτο ή σε εταιρία των πιστωτών.
8. Την αναστολή των ατομικών και συλλογικών διώξεων των πιστωτών για κάποιο διάστημα μετά την επικύρωση της συμφωνίας.
9. Το διορισμό προσώπου που θα επιβλέπει την εκτέλεση των όρων της συμφωνίας εξυγίανσης ασκώντας τις εξουσίες που του δίνονται κατά τους όρους της συμφωνίας εξυγίανσης.
10. Την καταβολή συμπληρωματικών ποσών προς εξόφληση απαιτήσεων σε περίπτωση βελτίωσης της οικονομικής θέσης του οφειλέτη.

Ο οφειλέτης δικαιούται να υποβάλει στο πτωχευτικό δικαστήριο σχέδιο αναδιοργάνωσης με την αίτησή του με την οποία ζητά να κηρυχθεί σε πτώχευση

(N.4446/2016). Η πτώχευση περατώνεται με την επικύρωση του σχεδίου αναδιοργάνωσης, με την εκποίηση όλων των στοιχείων του ενεργητικού καθώς και με την παύση εργασιών λόγω έλλειψης ενεργητικού, λόγω της παρόδου του χρόνου ή λόγω εξόφλησης όλων των πτωχευτικών πιστωτών κατά το κεφάλαιο και τόκους μέχρι την κήρυξη της πτώχευσης.

Στον Πτωχευτικό Κώδικα και στα άρθρα 168 και 169 ΠτΚ (Πτωχευτικός Κώδικας), όπως αντικαταστάθηκαν με το Ν. 4446/2016, ρυθμίζονται οι προϋποθέσεις και η διαδικασία απαλλαγής του οφειλέτη φυσικού προσώπου. Σύμφωνα με αυτά, παρέχεται στον οφειλέτη δυνατότητα απαλλαγής του με απόφαση του πτωχευτικού δικαστηρίου κατόπιν αίτησής του από το υπόλοιπο των απαιτήσεων των πιστωτών του που δεν ικανοποιήθηκε από την πτωχευτική του ικανότητα.

Το άρθρο 109 ΠτΚ ορίζει το ελάχιστο αναγκαίο περιεχόμενο ενός σχεδίου αναδιοργάνωσης το οποίο αποτελείται από τουλάχιστον τρία μέρη, ένα πληροφοριακό σχετικά με την οικονομική κατάσταση της επιχείρησης και τα αίτια αυτής ώστε να γίνει σύγκριση μεταξύ της προτεινόμενης ικανοποίησης των πιστωτών βάσει του σχεδίου και της ικανοποίησης αυτών σε περίπτωση πτωχευτικής εκκαθάρισης κατ' αρ. 132 επ. ΠτΚ, ένα περιγραφικό όπου περιγράφονται τα μέτρα που έχουν ληφθεί ή πρόκειται να ληφθούν όπως χρηματοδότηση, μεταβίβαση της επιχείρησης και αντίστοιχες ενέργειες ώστε να υλοποιηθεί το σχέδιο και να εκπληρωθούν οι υποχρεώσεις του οφειλέτη έναντι των πιστωτών και ένα διαπλαστικό μέρος στο οποίο προβλέπεται η διαμόρφωση των δικαιωμάτων και της νομικής θέσης κάθε πιστωτή καθώς και της ευθύνης του οφειλέτη όπως για παράδειγμα ο περιορισμός των απαιτήσεων ή η καταβολή σε δόσεις.

Με βάση τη διάταξη της παρ. 4 του άρθρου 109 ΠτΚ, το σχέδιο αναδιοργάνωσης πρέπει να συνοδεύεται από έκθεση ορκωτού ελεγκτή. Ακόμη, αν στο σχέδιο προβλέπεται ικανοποίηση πιστωτών από μελλοντικά έσοδα της επιχείρησης αυτό πρέπει να συνοδεύεται από εκτίμηση της αξίας των περιουσιακών στοιχείων και των υποχρεώσεων της επιχείρησης σε αντιδιαστολή με την αξία της εκκαθάρισης (παρ. 2 άρθρο 109 ΠτΚ). Αν προβλέπεται η εκπλήρωση των υποχρεώσεων προς τους πιστωτές από κάποιο τρίτο πρόσωπο τότε το σχέδιο πρέπει να περιλαμβάνει και σχετική δήλωση αυτού (παρ.3 άρθρο 109 ΠτΚ).

Με το άρθρο 14 του Ν. 4491/2017 ορίζεται η προπτωχευτική διαδικασία εξυγίανσης. Σύμφωνα με το άρθρο 99 του ΠτΚ, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 6 του Ν. 4446/2016, «κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο με πτωχευτική ιδιότητα σύμφωνα με το άρθρο 2 παράγραφος 1, το οποίο έχει το κέντρο των κυρίων συμφερόντων του στην

Ελλάδα και βρίσκεται σε παρούσα ή επαπειλούμενη αδυναμία εκπλήρωσης των ληξιπρόθεσμων χρηματικών υποχρεώσεών του κατά τρόπο γενικό, δύναται να αιτείται την επικύρωση της συνυποβαλλόμενης συμφωνίας εξυγίανσης που προβλέπεται στο άρθρο 100».

Η παραπάνω διάταξη σημαίνει ότι ο οφειλέτης μπορεί να έρθει σε διαπραγμάτευση πρώτα με τους πιστωτές του, έπειτα να συνάψει μια συμφωνία εξυγίανσης και να καταθέσει επικύρωση αυτής ενώπιον του αρμόδιου Πρωτοδικείου. Για να επικυρωθεί αυτή η συμφωνία εξυγίανσης με βάση το άρθρο 106 πρέπει ο οφειλέτης με τους πιστωτές που εκπροσωπούν τουλάχιστον το 60% του συνόλου των απαιτήσεων στο οποίο περιλαμβάνεται το 40% των τυχόν εμπράγματων ή με προσημείωση υποθήκης εξασφαλισμένων απαιτήσεων να συνάψουν συμφωνία εξυγίανσης. Στην συμφωνία αυτή επισυνάπτεται κατάσταση με τους πιστωτές του οφειλέτη με όλες τις οφειλές ακόμη και τις μη ληξιπρόθεσμες.

Ουσιαστικά με το άρθρο 99 δίνεται η δυνατότητα στις επιχειρήσεις να προσφύγουν σε πολυμελή πρωτοδικεία ώστε να ζητήσουν προστασία και να μπορέσουν να διαπραγματευτούν με τους πιστωτές τους τα χρέη με απώτερο στόχο την αποφυγή της πτώχευσης. Η επιχείρηση που προσφεύγει σε πολυμελές πρωτοδικείο για υπαγωγή στο άρθρο 99, οφείλει να αποδείξει ότι υπάρχει πράγματι οικονομική δυσπραγία χωρίς όμως να έχει κηρύξει παύση πληρωμών. Μετά την παρουσίαση της πραγματικής της οικονομικής κατάστασης στο δικαστήριο με τεκμήρια και επιχειρηματολογία πρέπει να προσκομίσει και ένα βιώσιμο σχέδιο οικονομικής ανασυγκρότησης. Το δικαστήριο είναι αρμόδιο να αποφασίσει αν η επιχείρηση μπορεί να συνεχίσει η λειτουργία της με επαναδιαπραγμάτευση των οφειλών της με τους πιστωτές της.

Σε περίπτωση που κριθεί από το δικαστήριο ότι η επιχείρηση μπορεί να διαπραγματευτεί με τους πιστωτές της τότε ορίζεται διαμεσολαβητής για την επικοινωνία και συνεννόηση των δύο μερών (επιχείρησης και πιστωτών). Στο τελικό στάδιο της συμφωνίας μεταξύ των δύο μερών καταρτίζεται σχέδιο ανασυγκρότησης και βιωσιμότητας της επιχείρησης. Εφόσον οι πιστωτές συμφωνούν με αυτό κατά πλειοψηφία η πρόταση υποβάλλεται στο δικαστήριο το οποίο και εγκρίνει την πρόταση εφόσον πληροί όλες τις απαιτήσεις του νόμου. Η απόφαση αυτή δημοσιεύεται στο Δελτίο Δικαστικών Δημοσιεύσεων του Ταμείου Νομικών και οι πιστωτές μπορούν να προσφύγουν με τριτανακοπή εντός 10 ημερών από την ημέρα δημοσίευσής της.

Μετά τη δικαστική επικύρωση της συμφωνίας, αναστέλλεται η λήψη οποιουδήποτε ασφαλιστικού μέτρου κατά της υπαχθείσας στο άρθρο 99 επιχείρησης, αίρεται

προσωρινά η απαγόρευση ή το κώλυμα έκδοσης από αυτή επιταγών και αναστέλλεται για 6 μήνες η λήψη οποιουδήποτε μέτρου συλλογικής αναγκαστικής εκτέλεσης (συμπεριλαμβανομένης της κήρυξης σε πτώχευση)¹.

Τέλος, στο άρθρο 24 του Ν. 4549/2018 γίνονται ορισμένες τροποποιήσεις στον Πτωχευτικό Κώδικα με πιο σημαντική τη δυνατότητα του οφειλέτη να υποβάλει αίτηση περί απαλλαγής του μετά την παρέλευση τριών ετών από την καταχώριση του ονόματος ή της επωνυμίας του στο Γ.Ε.ΜΗ. και στα μητρώα πτωχεύσεων.

Εκτός από τη διαδικασία πτωχεύσεων ένα άλλο πρόβλημα το οποίο απασχόλησε νομοθετικά το κράτος μέσα στην περίοδο της οικονομικής κρίσης και ειδικά με την επιβολή των κεφαλαιακών ελέγχων (capital controls) ήταν αυτό των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Σύμφωνα με το Ν. 4354/2015 η διαχείριση των απαιτήσεων από μη εξυπηρετούμενα δάνεια που έχουν πωληθεί και μεταβιβαστεί από εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα ανατίθεται αποκλειστικά στις Εταιρίες Διαχείρισης Απαιτήσεων από Δάνεια και Πιστώσεις (ΕΔΑΔΠ). Οι ΕΔΑΔΠ αδειοδοτούνται από την Τράπεζα της Ελλάδος και το πλαίσιο για την ίδρυση και λειτουργία τους καθορίζεται με την Πράξη Εκτελεστικής Επιτροπής της Τράπεζας της Ελλάδας Π.Ε.Ε. 118/19.5.2017.

Στο άρθρο 70 του Ν. 4389/2016 ορίζεται ότι η διαχείριση των απαιτήσεων από δάνεια και πιστώσεις που χορηγούνται ή έχουν χορηγηθεί από πιστωτικά ή χρηματοδοτικά ιδρύματα ανατίθενται αποκλειστικά σε :

1. Ανώνυμες εταιρίες διαχείρισης απαιτήσεων από δάνεια και πιστώσεις ειδικού και αποκλειστικού σκοπού που εδρεύουν στην Ελλάδα
2. Σε εταιρίες που εδρεύουν σε κράτος μέλος του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ) με οποιονδήποτε νομικό τύπο αποδεκτό για ιδρύματα που διέπονται από τις διατάξεις της Οδηγίας 2013/36 (EEL 176/338/27.6.2013) και με την προϋπόθεση ότι έχουν εγκατασταθεί στην Ελλάδα μέσω υποκαταστήματος με σκοπό τη διαχείριση απαιτήσεων από δάνεια και πιστώσεις.

Έκτοτε, ξεκίνησε η λειτουργία πολλών εισπρακτικών εταιριών στην χώρα οι οποίες οχλούν τους δανειολήπτες προκειμένου να ανταποκριθούν στις οικονομικές τους υποχρεώσεις απελευθερώνοντας τις τράπεζες από πολλές προβλέψεις και επισφάλειες.

¹ <https://www.spiliopouloslaw.com/grafeio/syxnes-erotiseis2/322-ti-simainei-ypagogi-sto-arthro-99-tou-ptocheftikou-kodika>

Λίγα χρόνια αργότερα, δόθηκε στις επιχειρήσεις η δυνατότητα ένταξης των επιχειρήσεων στον εξωδικαστικό μηχανισμό ρύθμισης οφειλών τους (Ν. 4469/2017). Ο εξωδικαστικός μηχανισμός ρύθμισης οφειλών δημιούργησε πολλές προσδοκίες τόσο στους πιστωτές όσο και στους δανειολήπτες για την επίλυση του χρόνιου προβλήματος των οφειλών που δημιουργήθηκε εξαιτίας της οικονομικής κρίσης. Μέχρι τις 5/7/2019 είχαν υποβληθεί 6.861 αιτήσεις από επιχειρήσεις, ομόρρυθμους εταίρους, ελεύθερους επαγγελματίες και αγρότες και έχουν ολοκληρώσει επιτυχώς τη διαδικασία και ρυθμίσει τα χρέη τους με ευνοϊκό τρόπο 2.097 επιχειρήσεις, ομόρρυθμοι εταίροι, ελεύθεροι επαγγελματίες και αγρότες (δηλαδή 1 στους 3,3 που υπέβαλαν αίτηση) σύμφωνα με την Ειδική Γραμματεία Διαχείρισης Ιδιωτικού Χρέους².

Κάθε φυσικό πρόσωπο με πτωχευτική ικανότητα και κάθε νομικό πρόσωπο το οποίο αποκτά εισόδημα από επιχειρηματική δραστηριότητα (σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 4172/2013) και έχει φορολογική κατοικία στην Ελλάδα μπορεί να υποβάλει αίτηση για υπαγωγή στη διαδικασία εξωδικαστικής ρύθμισης οφειλών εφόσον ισχύουν τα εξής (Ν. 4649/2019):

1. Κατά την 31^η Δεκεμβρίου 2018 είχε οφειλή προς χρηματοδοτικό φορέα από δάνειο ή πίστωση σε καθυστέρηση τουλάχιστον 90 ημερών ή οφειλή που ρυθμίστηκε μετά την 1^η Ιουλίου 2016 ή είχε ληξιπρόθεσμες οφειλές προς τη φορολογική διοίκηση ή προς τον φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης ή προς άλλο νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, περιλαμβανομένων των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης ή είχε βεβαιωθεί η μη πληρωμή επιταγών έκδοσής του λόγω μη επαρκούς υπολοίπου κατά το Ν. 5960/1933 ή είχαν εκδοθεί διαταγές πληρωμής ή δικαστικές αποφάσεις λόγω ληξιπρόθεσμων απαιτήσεων εις βάρος του
2. Οι συνολικές προς ρύθμιση οφειλές του ξεπερνούν το ποσό των €20.000 και
3. Πληροί τα κριτήρια επιλεξιμότητας του άρθρου 3 δηλαδή (α) ο οφειλέτης που τηρεί απλογραφικό λογιστικό σύστημα κρίνεται επιλέξιμος εφόσον έχει θετικό καθαρό αποτέλεσμα προ φόρων, τόκων και αποσβέσεων σε μια τουλάχιστον από τις τελευταίες τρεις χρήσεις πριν την υποβολή της αίτησης ή (β) ο οφειλέτης που τηρεί διπλογραφικό λογιστικό σύστημα κρίνεται επιλέξιμος εφόσον είτε έχει θετικά αποτελέσματα προ τόκων, φόρων και αποσβέσεων είτε έχει θετική καθαρή θέση.

² http://www.keyd.gov.gr/np_ocw_aithsh-link/

Μια επιχείρηση η οποία έχει ενεργό ΑΦΜ και δεν αποκρύπτει εισοδήματα μπορεί να ενταχθεί στον εξωδικαστικό μηχανισμό ο οποίος επιτρέπει για 10 χρόνια 120 δόσεις προς το δημόσιο (Βιοτεχνικό Επιμελητήριο Αθήνας, 2018). Η επιχείρηση με άλλα λόγια είναι σε θέση να καλύπτει πρώτα τις ανελαστικές της δαπάνες και μετά τις οφειλές της προς το δημόσιο. Μετά τη δεκαετία μάλιστα ό,τι περισσεύει από το χρέος διαγράφεται. Για τις τράπεζες πληρώνει έως 20 χρόνια. Στα χρέη συμπεριλαμβάνονται οφειλές δημοσίου, τραπεζών, ασφαλιστικών ταμείων, δημοσίου τομέα, προμηθευτών, ΔΕΚΟ και όλες οι εισφορές πλην των παρακρατούμενων εισφορών του εργοδότη από τον εργαζόμενο (Βιοτεχνικό Επιμελητήριο Αθήνας, 2018) .

Για να προκύψει η αδυναμία της επιχείρησης ώστε να ενταχθεί στον εξωδικαστικό μηχανισμό ελέγχονται οι κινητές αξίες, οι καταθέσεις, οι μετοχές, τα ομόλογα και η ακίνητη περιουσία η οποία μπορεί να επηρεάσει τη διαδικασία. Το παράδειγμα που χρησιμοποιεί το Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθήνας είναι το εξής (Βιοτεχνικό Επιμελητήριο Αθήνας, 2018): Μια επιχείρηση έχει χρέος €100.000 και ένα ακίνητο υποθηκευμένο €150.000. Σε αυτή την περίπτωση δεν θα υπάρξει «κούρεμα χρέους». Αν όμως το ακίνητο είχε αξία €80.000 τότε θα υπήρχε «κούρεμα» €20.000.

Αν η ρύθμιση δεν εξυπηρεείται για 3 μήνες συνεχόμενα, τότε ειδοποιείται η επιχείρηση και εντός 20 ημερών καλείται να προσκομίσει την αιτιολόγηση. Αν συντρέχει ανωτέρα βία του δίνεται ένας ακόμη μήνας παράταση. Αν η επιχείρηση δεν καταφέρει να συνεχίσει, χάνει τη ρύθμιση και βρίσκεται στην κατάσταση που βρισκόταν πριν τον εξωδικαστικό. Η ρυθμισμένη επιχείρηση δεν φαίνεται «κόκκινη» στον Τειρεσία και μπορεί να δανειοδοτηθεί, να μπει στο ΕΣΠΑ, να πάρει ενημερότητα και να λειτουργήσει σε όλες τις εκφάνσεις της (Βιοτεχνικό Επιμελητήριο Αθήνας, 2018) .

Όσον αφορά το χρονικό διάστημα που απαιτείται για την ένταξη, για τους ελεύθερους επαγγελματίες είναι ένας περίπου μήνας μετά την αίτηση κατά μέγιστο, για τις επιχειρήσεις με χρέη έως €50.000 συνήθως είναι 3 μήνες, για τις επιχειρήσεις με χρέη άνω των €50.000 παίρνει 6-10 μήνες ενώ αν τα χρέη είναι έως €1 εκατομμύριο 6-7 μήνες και άνω των €2 εκατομμυρίων περίπου ένα χρόνο (Βιοτεχνικό Επιμελητήριο Αθήνας, 2018).

Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα γύρω από τα υπερχρεωμένα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις με κόκκινα δάνεια αφορά την απώλεια της ιδιοκτησίας. Σύμφωνα με το άρθρο 68 του Ν. 4605/2019 φυσικό πρόσωπο με ή χωρίς πτωχευτική ικανότητα δικαιούται να ζητήσει ρύθμιση των οφειλών του ώστε να προστατεύσει την κύρια

κατοικία του από την αναγκαστική ρευστοποίηση εφόσον συντρέχουν οι εξής προϋποθέσεις επιλεξιμότητας:

1. Το αιτούν πρόσωπο έχει εμπράγματο δικαίωμα, αποκλειστικής ή κατ' ιδανικό μερίδιο, κυριότητας, πλήρους ή ψιλής ή επικαρπίας σε ακίνητο το οποίο αποτελεί την κύρια κατοικία του και βρίσκεται στην Ελλάδα.
2. Δεν έχει εκδοθεί οριστική απόφαση λόγω δόλιας περιέλευσης του αιτούντος σε αδυναμία πληρωμής.
3. Η αξία της προστατευόμενης κύριας κατοικίας κατά το χρόνο υποβολής της αίτησης του άρθρου 72 δεν υπερβαίνει τα €175.000 αν στις οφειλές περιλαμβάνονται και επιχειρηματικά δάνεια ή τα €250.000 σε κάθε άλλη περίπτωση.
4. Το οικογενειακό εισόδημα του αιτούντος κατά το τελευταίο έτος για το οποίο υπάρχει δυνατότητα υποβολής φορολογικής δήλωσης δεν υπερβαίνει τα €12.500. Το ποσό αυτό προσαυξάνεται κατά €8,500 για τον σύζυγο και κατά €5000 για κάθε εξαρτώμενο μέλος και μέχρι τρία εξαρτώμενα μέλη.
5. Αν το σύνολο των οφειλών υπερβαίνει τα €20.000, η ακίνητη περιουσία του αιτούντα, του συζύγου του και των εξαρτώμενων μελών πέραν της κύριας κατοικίας του αιτούντα καθώς και τα μεταφορικά μέσα του αιτούντα και του συζύγου του έχουν συνολική αξία που δεν υπερβαίνει τα €80.000 κατά το χρόνο υποβολής της αίτησης του άρθρου 72.
6. Οι καταθέσεις, τα χρηματοπιστωτικά προϊόντα και τα πολύτιμα μέταλλα του αιτούντος, του συζύγου του και των εξαρτώμενων μελών έχουν συνολική αξία έως €15.000.
7. Υφίσταται τουλάχιστον μια οφειλή επιδεκτική ρύθμισης.
8. Το σύνολο του ανεξόφλητου κεφαλαίου συμπεριλαμβανομένων των τόκων και των εξόδων εκτέλεσης δεν υπερβαίνει τα €130.000 ανά πιστωτή ή νόμισμα.

Σύμφωνα με το άρθρο 72 του Ν. 4605/2019 η αίτηση περιλαμβάνει τα εξής στοιχεία:

1. Πλήρη στοιχεία του αιτούντος.
2. Στοιχεία του συζύγου και των εξαρτώμενων μελών του.
3. Εισοδήματα του αιτούντος, του συζύγου και των εξαρτώμενων μελών του από οποιαδήποτε πηγή και αιτία.

4. Κατάλογο των πιστωτών, με ληξιπρόθεσμες ή μη απαιτήσεις για τις οποίες έχει εγγραφεί υποθήκη ή προσημείωση υποθήκης στην κύρια κατοικία, το οφειλόμενο ποσό ανά πιστωτή, την ημερομηνία και τους συνοφειλέτες.
5. Κατάλογο περιουσιακών στοιχείων στην Ελλάδα και την αλλοδαπή.
6. Πλήρη περιγραφή των βαρών και λοιπών εξασφαλίσεων που είναι εγγεγραμμένα στην κύρια κατοικία του αιτούντος.
7. Κατάλογο των πιστωτών με οφειλές ανεπίδεκτες ρύθμισης έκαστος των οποίων έχει απαίτηση ανώτερη των €2.000.
8. Δήλωση του αιτούντος ότι α) δεν εκδόθηκε οριστική απόφαση που απέρριψε την αίτησή του , β) οι οφειλές δεν έχουν ρυθμιστεί κατά τα άρθρα 99 του Ν. 3588/2007, άρθρα 61 έως 67 του Ν. 4307/2014 ή το Ν. 4469/2017 ούτε υπάρχει εκκρεμής αίτηση ρύθμισης, γ) εφόσον έχει συμπράξει πληρεξούσιος δικηγόρος κατά την σύνταξη της αίτησης αναφορά του ονόματος και του μητρώου του πληρεξούσιου δικηγόρου.
9. Εφόσον επιθυμεί να συμβληθεί εγγυητής, πλήρη στοιχεία αυτού.

Οι οφειλέτες είχαν τη δυνατότητα από 1/7/2019 έως και 31/12/2019 να υποβάλουν αίτημα στην ηλεκτρονική πλατφόρμα ώστε να διασώσουν τυχόν ακίνητα από πλειστηριασμό. Επιλέξιμοι θεωρούνταν οι «κόκκινοι» δανειολήπτες που πληρούν τα εξής κριτήρια (Καραγεώργου, 2019):

- Το σύνολο του ανεξόφλητου κεφαλαίου του δανείου (συμπεριλαμβανομένων τόκων) δεν πρέπει να υπερβαίνει ανά πιστωτή (τράπεζα, εκκαθαριστή κλπ.) το ποσό των €130.000 για αμιγώς στεγαστικά ή το ποσό των €100.000 για επιχειρηματικά δάνεια. Αν το δάνειο είχε συνομολογηθεί σε ξένο νόμισμα, τότε η ισοτιμία που λαμβάνεται υπόψη είναι αυτή που ισχύει κατά τον χρόνο υποβολής της αίτησης.
- Το δάνειο πρέπει να ήταν σε καθυστέρηση τουλάχιστον 90 ημέρες στις 31/12/2018.

Η αντικειμενική αξία της προστατευόμενης κατοικίας κατά τον χρόνο υποβολής της αίτησης δεν έπρεπε να υπερβαίνει τα €250.000 για αμιγώς στεγαστικά δάνεια και τα €175.000 για επιχειρηματικά δάνεια (Καραγεώργου, 2019). Όσον αφορά το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα του δανειολήπτη δεν πρέπει να υπερβαίνει τα €12.500 εφόσον

διαμένει ένα άτομο στην κατοικία, τα €21.000 εφόσον πρόκειται για δύο άτομα, €26.000 για ζευγάρι με ένα εξαρτώμενο μέλος, €31.000 για ζευγάρι με δύο εξαρτώμενα μέλη και €36.000 για ζευγάρι με τρία εξαρτώμενα μέλη (Καραγεώργου, 2019).

Μόλις υποβληθεί το αίτημα και ο δανειολήπτης είναι επιλέξιμος με βάση τις διατάξεις του νόμου, οι τράπεζες ενημερώνονται μέσω της πλατφόρμας και εντός 30 ημερών είναι υποχρεωμένες να προτείνουν ρύθμιση η οποία περιλαμβάνει (Καραγεώργου, 2019):

- Διαγραφή της οφειλής αν το ανεξόφλητο υπόλοιπο του δανείου ξεπερνά το 120% της εμπορικής αξίας της πρώτης κατοικίας.
- Επιμήκυνση της διάρκειας αποπληρωμής έως και 25 έτη υπό τον όρο η ηλικία του οφειλέτη να μην υπερβαίνει το 80^ο έτος, στη λήξη του δανείου.
- Επιτόκιο κυμαινόμενο Euribor τριμήνου +2% περιθώριο. Για τα στεγαστικά δάνεια η επιδότηση κυμαίνεται μεταξύ 20%- 50% βάσει εισοδηματικών κριτηρίων, ενώ για τα επιχειρηματικά δάνεια με υποθήκη πρώτη κατοικία το ύψος της επιδότησης είναι 30%.

Με τον νόμο αυτό δε ρυθμίζονται δάνεια που έχουν ήδη ρυθμιστεί ή υπάρχει κατά το χρόνο υποβολής της αίτησης εκκρεμής αίτηση ρύθμισης με τον εξωδικαστικό μηχανισμό (Ν. 4469/2017) ή τον πτωχευτικό κώδικα (άρθρο 99 του Ν. 3588/2007) ή το Ν. 4307/2014 (άρθρα 61 – 67).

Κεφάλαιο 3 Βιβλιογραφική Επισκόπηση

Κάθε τράπεζα διαθέτει δικά της συστήματα και τρόπους αξιολόγησης των δανείων που εγκρίνει. Ακόμη, εφαρμόζονται διαφορετικά κριτήρια αξιολόγησης της πιστοληπτικής ικανότητας των δανειοληπτών και ακολουθείται αντίστοιχα διαφορετική πιστωτική πολιτική από κάθε τράπεζα για το βαθμό και τα είδη κινδύνων που αποδέχεται. Υπάρχουν ασφαλώς κάποιες βασικές και τυπικές διαδικασίες και αρχές που τηρούνται από όλες τις τράπεζες τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ε.Ε. για την χορήγηση δανείων ωστόσο υπάρχει περιθώριο και ευελιξία σε ορισμένες παραμέτρους που είναι στη διακριτική ευχέρεια των διοικήσεων των τραπεζών.

Η ύπαρξη μη εξυπηρετούμενων δανείων στους ισολογισμούς των τραπεζών επηρεάζει την ικανότητά τους να δανείζουν στην πραγματική οικονομία λόγω της χαμηλότερης κερδοφορίας, της αύξησης κεφαλαιακών απαιτήσεων και του υψηλότερου κόστους χρηματοδότησης. Για αυτό, η μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων είναι σημαντική για τη στήριξη της πιστωτικής επέκτασης καθώς αποτελεί σημαντικό ζήτημα για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις που εξαρτώνται περισσότερο από τη χρηματοδότηση των τραπεζών (Mesnard et al., 2016).

Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια προκαλούν προβλήματα σε πολλαπλά επίπεδα. Αρχικά, σε επίπεδο εποπτείας, τα πολλά κόκκινα δάνεια συνδέονται με χαμηλή κερδοφορία και αποδοτικότητα. Σε μακροοικονομικό επίπεδο, τα πολλά κόκκινα δάνεια συνδέονται με τη στασιμότητα της ανάπτυξης, καθώς νέο κεφάλαιο δεν χρηματοδοτεί νέο δανεισμό στην πραγματική οικονομία. Τέλος, για τους καταναλωτές η προληπτική δέσμευση σε κόκκινα δάνεια μπορεί να συνδράμει στην αποφυγή της καταβολής τόκων και τελών σε περιουσιακά στοιχεία τα οποία ενδεχομένως δεν κατέχουν (EBA, 2016).

Στη βιβλιογραφία το ζήτημα των μη εξυπηρετούμενων δανείων έχει απασχολήσει όλες τις χώρες οι οποίες επλήγησαν από την οικονομική κρίση του 2008. Τα θέματα τα οποία μελετώνται στη σύγχρονη βιβλιογραφία γύρω από το επιλεγμένο θέμα είναι το ζήτημα των εκπονημένων ακινήτων (Yrigoy, 2018), οι παράγοντες που επηρεάζουν το ύψος μη εξυπηρετούμενων δανείων (Louzis et al., 2012), τα χαρακτηριστικά των τραπεζών που έχουν περισσότερα μη εξυπηρετούμενα δάνεια (Ozili, 2019), η σχέση των μη εξυπηρετούμενων δανείων με βασικά οικονομικά μεγέθη (Klein, 2013), η συμπεριφορά δανεισμού των τραπεζών μέσα στην περίοδο της χρηματοοικονομικής κρίσης (Accornero et al., 2017) και πολλά άλλα.

Σύμφωνα με τους Lopez & Rodriguez (2011) στις αρχές της δεκαετίας του 2011 η επένδυση σε διατραπεζικά δάνεια προς τη νότια Ευρώπη ήταν πιο κερδοφόρα ενέργεια για το τραπεζικό σύστημα χωρών όπως η Γερμανία, η Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Τα δάνεια αυτά χρησιμοποιούνταν για τη χορήγηση στεγαστικών δανείων στις αγορές ακινήτων της Νότιας Ευρώπης. Τότε, αυτού του είδους η χρήση των χρημάτων συνέφερε περισσότερο τα τραπεζικά συστήματα ορισμένων χωρών σε σχέση με το να επενδυθούν αυτά τα χρήματα στον παραγωγικό τομέα αυτών των χωρών. Αυτή η πιστωτική επέκταση στις αρχές του 2000 ακολουθήθηκε από μια μαζική διαδικασία τιτλοποίησης, καθώς τα δάνεια μαζί με τα ακίνητα μεταπωλούνταν ως χρηματοοικονομικά προϊόντα σε δευτερογενείς αγορές. Η τιτλοποίηση ενυπόθηκων δανείων αυξήθηκε στην Ισπανία το χρονικό διάστημα 2000 – 2008 (CNMV, 2018).

Αυτή η μεγάλη κλίμακα διαθεσιμότητα πιστώσεων για τον τομέα των ακινήτων σταμάτησε απότομα το 2008 με το ξέσπασμα της κρίσης. Η μη εξυπηρέτηση των ενυπόθηκων δανείων αυξήθηκε από 0,5% το 2008 σε 10% το 2013 με αποτέλεσμα οι ισπανικές τράπεζες να έχουν δυσκολία ρευστότητας (Yrigoy, 2018).

Ο Yrigoy (2018) υποστηρίζει ότι με την απόκτηση μη εξυπηρετούμενων δανείων, οι παγκόσμιοι επενδυτές είναι σε θέση να αναλάβουν τον έλεγχο της αγοράς ακινήτων τα οποία σε θεωρητικό επίπεδο τουλάχιστον εξασφάλιζαν και εγγυόνταν την αξία του δανείου. Χιλιάδες ακίνητα μη εξυπηρετούμενων δανείων ανήκουν σήμερα σε παγκόσμιους επενδυτές σε χώρες οι οποίες επλήγησαν από την κρίση όπως η Ελλάδα, η Ισπανία και η Ιρλανδία (Byrne, 2016). Στο πλαίσιο της προσπάθειας επανεπεξεργασίας των μη εξυπηρετούμενων δανείων, οι επενδυτές αναπτύσσουν διαφορετικές στρατηγικές με στόχο την αύξηση του ύψους των ενοικίων που προέρχονται από αυτά τα ακίνητα. Η αύξηση αυτή των ενοικίων μπορεί τελικά να μετατρέψει ένα μη εξυπηρετούμενο δάνειο σε εξυπηρετούμενο (Yrigoy, 2018).

Διάφοροι οργανισμοί, επενδυτικά και αμοιβαία κεφάλαια τα τελευταία χρόνια αγοράζουν μη εξυπηρετούμενα δάνεια σε όλη την Ευρώπη (Byrne, 2016). Με την απόκτηση μη εξυπηρετούμενων δανείων, οι χρηματοοικονομικοί φορείς είναι σε θέση να εξάγουν τα ενοίκια των ακινήτων είτε με τη μορφή μισθωμάτων είτε μέσω εξόφλησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Μετά την κρίση τα ακίνητα που πωλούνται και αγοράζονται σε Ελλάδα, Ισπανία και Ιρλανδία αποτελούν περιουσιακά στοιχεία που υποστηρίζουν σε μεγάλο βαθμό τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια τα οποία κρίνονται ως υποτιμημένα σε μεγάλο βαθμό (Alexandri & Janoschka, 2018). Ωστόσο, οι μηχανισμοί με τους οποίους τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια μετατρέπονται σε δάνεια

που εκτελούνται μέσω αξιοποίησης της ακίνητης περιουσίας και το αντίκτυπο μιας τέτοιας δράσης στην αξία του ακινήτου αποτελεί ένα ζήτημα το οποίο δεν έχει μελετηθεί ακόμη στην αγορά ακινήτων μετά την κρίση (Υρίγου, 2018).

Ένα άλλο ζήτημα που εξετάζεται στη βιβλιογραφία αφορά τους παράγοντες που οδηγούν σε υψηλά ποσοστά μη εξυπηρετούμενων δανείων. Οι Louzis et al. (2012) εξέτασαν τους παράγοντες που επηρεάζουν τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια στον ελληνικό τραπεζικό τομέα ξεχωριστά για κάθε κατηγορία δανείων, δηλαδή τα καταναλωτικά, τα στεγαστικά και τα επιχειρηματικά δάνεια. Βρήκαν ότι για όλες τις κατηγορίες δανείων, τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια μπορούν να εξηγηθούν από μακροοικονομικές μεταβλητές όπως το ΑΕΠ, η ανεργία, τα επιτόκια και το δημόσιο χρέος και από την ποιότητα της διαχείρισης. Οι διαφορές στην ποσοτική επίδραση των μακροοικονομικών παραγόντων μεταξύ των κατηγοριών δανείων είναι αρκετές και εμφανείς με τα μη εξυπηρετούμενα στεγαστικά δάνεια να ανταποκρίνονται λιγότερο στις μεταβολές των μακροοικονομικών μεγεθών.

Ο πιστωτικός κίνδυνος που προκύπτει μετά το δανεισμό λαμβάνει τη μορφή των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Οι Reinhart & Rogoff (2010) επισημαίνουν ότι τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να σηματοδοτήσουν την έναρξη μιας τραπεζικής κρίσης. Πολλές εμπειρικές μελέτες ασχολούνται με την επίδραση του μακροοικονομικού περιβάλλοντος στα μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Οι Rinaldi & Sanchis – Arellano (2006) εξέτασαν τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια νοικοκυριών σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες και βρήκαν ότι το διαθέσιμο εισόδημα, η ανεργία και οι νομισματικές συνθήκες επηρεάζουν σημαντικά τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια.

Κάποιες άλλες έρευνες ασχολούνται με την επίδραση των χαρακτηριστικών των τραπεζών σε σχέση με τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Οι Berger & DeYoung (1997) εστιάζουν την προσοχή τους στις σχέσεις μεταξύ των χαρακτηριστικών των τραπεζών και διαμορφώνουν πιθανούς μηχανισμούς όπως ο ηθικός κίνδυνος ή η κακή τύχη που σχετίζονται με την αποδοτικότητα και την κεφαλαιακή επάρκεια. Εξέτασαν ένα δείγμα αμερικάνικων τραπεζών το χρονικό διάστημα 1985 – 1994 και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι μειώσεις της αποδοτικότητας του κόστους οδηγούν σε αύξηση των μελλοντικών μη εξυπηρετούμενων δανείων. Αργότερα και στο ίδιο πλαίσιο, οι Podpiera & Weill (2008) εξέτασαν τον τραπεζικό κλάδο στην Τσεχία για το χρονικό διάστημα 1994 – 2005 και βρήκαν αρνητική σχέση μεταξύ της μειωμένης αποδοτικότητας κόστους και των μελλοντικών μη εξυπηρετούμενων δανείων. Οι Li et

al. (2007) εντόπισαν ότι οι συμβάσεις παροχής κινήτρων έχουν θετικό αντίκτυπο στις διοικητικές προσπάθειες μείωσης των μη εξυπηρετούμενων δανείων στο τραπεζικό σύστημα της Κίνας.

Ο Quagliariello (2007) διαπίστωσε ότι ο επιχειρηματικός κύκλος επηρεάζει τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια για τις ιταλικές τράπεζες την περίοδο 1985 – 2002. Οι Cifter et al. (2009) βρίσκουν ότι υπάρχει καθυστερημένη επίδραση της βιομηχανικής παραγωγής στον αριθμό των μη εξυπηρετούμενων δανείων στο τούρκικο χρηματοπιστωτικό σύστημα την περίοδο 2001 – 2007.

Οι Reinhart & Rogoff (2010) παρουσιάζουν στοιχεία ότι οι τραπεζικές κρίσεις συχνά είτε προηγούνται είτε συμπίπτουν με τις κρίσεις δημόσιου χρέους. Κάτι αντίστοιχο συνέβη στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες στην πρόσφατη οικονομική κρίση. Αυτό συμβαίνει γιατί η επιδείνωση των δημόσιων οικονομικών θέτει κάποιο ανώτατο όριο στην αξιολόγηση της αξιοπιστίας των αγορών για τις εθνικές τράπεζες με αποτέλεσμα οι τράπεζες αυτές να πιέζονται για ρευστότητα (Reinhart & Rogoff, 2010). Σε αυτό το πλαίσιο οι τράπεζες πρέπει να μειώσουν το δανεισμό και οι οφειλέτες δεν έχουν την δυνατότητα να ανατροφοδοτήσουν τα χρέη τους. Ακόμη, η αύξηση του δημόσιου χρέους μπορεί να οδηγήσει σε φορολογικά μέτρα ιδίως σε περικοπές κοινωνικών δαπανών και σε μισθούς και συντάξεις.

Ωστόσο, οι παράγοντες που καθορίζουν τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια δεν είναι μόνο μακροοικονομικές μεταβλητές οι οποίες άλλωστε είναι και εξωγενείς. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των τραπεζών σε συνδυασμό με τις πολιτικές επιλογές κάθε τράπεζας ειδικά σε σχέση με τις προσπάθειες που καταβάλλουν ώστε να βελτιώσουν την αποτελεσματικότητα και τη διαχείριση των κινδύνων τους αναμένεται να επηρεάσει την εξέλιξη των μη εξυπηρετούμενων δανείων (Louzis et al., 2012).

Οι Salas & Saurina (2002) βρίσκουν αρνητική σχέση μεταξύ του τραπεζικού μεγέθους και των μη εξυπηρετούμενων δανείων και ισχυρίζονται ότι το μεγαλύτερο μέγεθος των τραπεζών επιτρέπει περισσότερες ευκαιρίες διαφοροποίησης. Οι μεγάλες τράπεζες μπορούν να καταφύγουν σε υπερβολική ανάληψη κινδύνων, να αυξήσουν πολύ τη μόχλευσή τους και χορηγήσουν δάνεια σε δανειολήπτες χαμηλότερης ποιότητας (Stern & Feldman, 2004).

Οι Keeton & Morris (1987) εξέτασαν τις απώλειες από 2.470 εμπορικές τράπεζες των Η.Π.Α. το χρονικό διάστημα 1979 – 1985. Η χρήση των μη εξυπηρετούμενων δανείων ως κύριο μέτρο των ζημιών από δάνεια βοήθησε να δείξουν ότι οι τοπικές οικονομικές

συνθήκες σε συνδυασμό με την κακή επίδοση συγκεκριμένων τομέων εξηγούν την διακύμανση των ζημιών από δάνεια.

Οι Boudriga et al. (2009) μελέτησαν τους παράγοντες προσδιορισμού των μη εξυπηρετούμενων δανείων και το αντίκτυπο της τραπεζικής εποπτείας την περίοδο 2002 – 2006 για 59 χώρες. Διαπίστωσαν ότι το πιο αυστηρό εποπτικό πλαίσιο μειώνει το επίπεδο των απομειωμένων δανείων. Βρίσκουν ακόμη ότι υπάρχει μια συσχέτιση μεταξύ των μη εξυπηρετούμενων δανείων και των μεταβλητών που σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά των τραπεζών όπως για παράδειγμα ένα δείκτη συνολικών περιουσιακών στοιχείων σταθμισμένα με βάση τον κίνδυνο.

Οι Louzis et al. (2012) βρίσκουν ότι τα απομειωμένα δάνεια σχετίζονται με κάποιες μακροοικονομικές μεταβλητές και την ποιότητα της διαχείρισης. Οι Greenidge & Grosvenor (2010) υποστηρίζουν ότι μακροοικονομικοί παράγοντες όπως η αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ, ο ρυθμός πληθωρισμού και ο κρατικός προϋπολογισμός έχουν αντίκτυπο στο επίπεδο των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Σύμφωνα με τους Makri et al. (2011) υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ των μη εξυπηρετούμενων δανείων και διάφορων μακροοικονομικών μεταβλητών όπως το δημόσιο χρέος, το ποσοστό ανάπτυξης του ΑΕΠ και των μεταβλητών που σχετίζονται με την τράπεζα όπως το δείκτη κεφαλαιακής επάρκειας, το ποσοστό μη εξυπηρετούμενων δανείων του ΑΕΠ και το δείκτη αποδοτικότητας.

Οι Anastasiou et al. (2016) εντόπισαν ορισμένους καθοριστικούς παράγοντες των μη εξυπηρετούμενων δανείων στο τραπεζικό σύστημα της ευρωζώνης για την περίοδο 1990 – 2015. Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια της ευρωζώνης δηλαδή τα καθυστερημένα δάνεια άνω των 90 ημερών υπερέβαιναν το 12% το 2015 ασκώντας αυξημένη πίεση στους ισολογισμούς των τραπεζών εμποδίζοντας την ανάπτυξη (Anastasiou et al., 2016).

Οι Beck et al. (2015) εκτίμησαν ότι οι σημαντικότεροι παράγοντες που επηρεάζουν τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια είναι η αύξηση του ΑΕΠ, οι τιμές των μετοχών, τα επιτόκια και η συναλλαγματική ισοτιμία. Ο Nkusu (2011) εκτίμησε ότι η επιδείνωση στο μακροοικονομικό περιβάλλον λόγω της υποτονικής ανάπτυξης, της μείωσης της τιμής των περιουσιακών στοιχείων και της υψηλότερης ανεργίας, είναι αλληλένδετα στοιχεία με τα προβλήματα εξυπηρέτησης χρεών. Από την άλλη, η βελτίωση των μακροοικονομικών μεγεθών μειώνει τα κόκκινα δάνεια. Ο Messai (2013) υποστηρίζει ότι εκτός από το ΑΕΠ και ο δείκτης αποδοτικότητας των κεφαλαίων (ROA) έχει αρνητική επίδραση στα κόκκινα δάνεια, ενώ η ανεργία και το πραγματικό επιτόκιο έχει

θετική επίδραση. Ο Ghosh (2015) ισχυρίζεται ότι οι μεταβλητές που σχετίζονται με την αύξηση κόκκινων δανείων είναι η χαμηλή πιστωτική ικανότητα, η μεγαλύτερη κεφαλαιοποίηση, τα προβλήματα ρευστότητας και το μέγεθος του τραπεζικού τομέα όπως επίσης ο πληθωρισμός και το δημόσιο χρέος.

Ο Ozili (2019) διαπίστωσε ότι οι πιο κερδοφόρες τράπεζες γίνονται δέκτες περισσότερων μη εξυπηρετούμενων δανείων ανεξάρτητα από το αν είναι συστημικές ή όχι. Οι ευρωπαϊκές μη συστημικές τράπεζες οι οποίες ξεπερνούν τις ρυθμιστικές κεφαλαιακές απαιτήσεις παρουσιάζουν επίσης περισσότερα μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Στην περίοδο μετά την κρίση, υπάρχει μια στατιστικά σημαντική και αρνητική σχέση μεταξύ των μη εξυπηρετούμενων δανείων και του οικονομικού κύκλου των συστημικών τραπεζών και μια σημαντική και θετική σχέση μεταξύ των μη εξυπηρετούμενων δανείων, της προσφοράς δανείων και της κερδοφορίας των συστημικών τραπεζών.

Τα υψηλά επίπεδα μη εξυπηρετούμενων δανείων στον ευρωπαϊκό τραπεζικό τομέα ενέχουν σημαντικούς κινδύνους για την οικονομική σταθερότητα της Ε.Ε. Τα σημερινά επίπεδα των μη εξυπηρετούμενων δανείων που συσσωρεύονται σε διάφορα τμήματα του τραπεζικού τομέα της Ε.Ε. αποτελούν επακόλουθα της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης και της κρίσης κρατικών ομολόγων τα τελευταία χρόνια (European Commission, 2018). Οι Aiyar et al. (2015) δείχνουν ότι τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια στην Ε.Ε. ανέρχονται σε περίπου 9% του ΑΕΠ της Ε.Ε.

Όταν τα περισσότερα μη εξυπηρετούμενα δάνεια είναι συγκεντρωμένα μεταξύ των συστημικών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, οι ζημίες μπορούν να διαβρώσουν το τραπεζικό κεφάλαιο. Οι συστημικές ευρωπαϊκές τράπεζες που αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα μη εξυπηρετούμενων δανείων συχνά ζητούν ρυθμιστική ανοχή, γεγονός που τους επιτρέπει να έχουν περισσότερο χρόνο ώστε να αντιμετωπίσουν τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Ορισμένα διαρθρωτικά εμπόδια στο τραπεζικό σύστημα της Ε.Ε. αποθάρρυναν τις τράπεζες της Ε.Ε. να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα των μη εξυπηρετούμενων δανείων, όπως το ζήτημα προληπτικής εποπτείας, τα νομικά εμπόδια, οι δυσχερείς αγορές χρεών, τα πληροφοριακά εμπόδια, τα φορολογικά και άλλα εμπόδια (Ozili, 2019).

Τα υψηλά μη εξυπηρετούμενα δάνεια μπορούν να επηρεάσουν τη βραχυπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη απόδοση της τράπεζας μέσω δύο κύριων καναλιών. Αρχικά, τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια δημιουργούν μικρότερο εισόδημα για τις τράπεζες μειώνοντας έτσι την κερδοφορία των τραπεζών και μπορούν να μειώσουν το κεφάλαιο των

τραπεζών κατά τη διαγραφή των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Σε σοβαρές περιπτώσεις, τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια ενδέχεται να καταστήσουν τις τράπεζες αφερέγγυες. Δεύτερον, τα μεγάλα μη εξυπηρετούμενα δάνεια δεσμεύουν σημαντικούς πόρους τραπεζών τόσο ανθρώπινους όσο και οικονομικούς καθιστώντας δύσκολη την παροχή νέων πιστώσεων στις επιχειρήσεις και τους ιδιώτες (European Commission, 2018).

Όταν υπάρχει ύφεση, τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια αναμένεται να αυξηθούν για τις τράπεζες. Ο Pesaran (2006) εξετάζει τη σύνδεση μεταξύ των μεταβολών χαρτοφυλακίου και της μακροοικονομίας και παρατηρεί ότι οι πιθανότητες αθέτησης δανείων καθοδηγούνται από τη σχέση μεταξύ των επιχειρήσεων και του οικονομικού κύκλου, υποδηλώνοντας ότι τα ιστορικά δεδομένα σχετικά με τις πιθανότητες αθέτησης μπορούν να βοηθήσουν να προβλεφθεί η πιθανότητα μελλοντικών μη εξυπηρετούμενων δανείων.

Οι συστημικές τράπεζες έχουν λιγότερα μη εξυπηρετούμενα δάνεια κατά τη διάρκεια οικονομικής ανάπτυξης. Ακόμη, ο αυξημένος δανεισμός συνδέεται με λίγα εξυπηρετούμενα δάνεια σε συστημικές τράπεζες, υποδηλώνοντας ότι οι μη συστημικές τράπεζες έχουν μια ισχυρή και συνετή διαδικασία μετριασμού του πιστωτικού κινδύνου που μετριάξει ή μειώνει τους κινδύνους στο χαρτοφυλάκιο των δανείων τους, ενώ ο υψηλότερος δανεισμός συνδέεται με περισσότερα μη εξυπηρετούμενα δάνεια για τις μη συστημικές τράπεζες (Ozili, 2019).

Ένα άλλο θέμα που μελετήθηκε μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης και την αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων είναι η σχέση του ποσοστού μη εξυπηρετούμενων δανείων με βασικά οικονομικά μεγέθη όπως το ΑΕΠ ή ο πληθωρισμός. Ο τραπεζικός τομέας αποτελεί σημαντικό συστατικό στοιχείο της οικονομίας. Οι συστημικές τραπεζικές κρίσεις μπορούν να έχουν δραματικές επιπτώσεις δεδομένου ότι συνεπάγονται κινδύνους που προκύπτουν λόγω της διάρθρωσης του χρηματοπιστωτικού συστήματος και των αλληλεπιδράσεων μεταξύ χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων (Liu & Staum, 2010). Επομένως, το κόστος του συστημικού τραπεζικού κινδύνου είναι υψηλό. Οι Kupiec & Ramirez (2009) εξετάζοντας το κόστος του συστημικού κινδύνου σε τράπεζες διαπίστωσαν ότι οι αποτυχίες των τραπεζών δημιουργούν σημαντικές εξωτερικές επιδράσεις που μειώνουν την οικονομική ανάπτυξη.

Ο Klein (2013) βρίσκει για τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια σε Κεντρική, Ανατολική και Νοτιοανατολική Ευρώπη για την χρονική περίοδο 1998 – 2011 ότι υπάρχει μια θετική

σχέση μεταξύ των κόκκινων δανείων και βασικών μακροοικονομικών μεγεθών και δεικτών μιας χώρας. Μια αύξηση στην ανεργία και ο πληθωρισμός μπορούν να προκαλέσουν αύξηση των κόκκινων δανείων. Επιπλέον, τα χαρακτηριστικά μιας τράπεζας μπορούν να επηρεάσουν το ποσοστό κόκκινων δανείων που θα προκύψουν για την ίδια. Η αύξηση της κερδοφορίας της τράπεζας μπορεί να οδηγήσει σε μείωση των κόκκινων δανείων, ενώ η αύξηση της ανάληψης κινδύνου θα προκαλέσει αύξηση των κόκκινων δανείων.

Οι Beck et al. (2015) εκτιμούν τους μακροοικονομικούς παράγοντες που επηρεάζουν τους δείκτες μη εξυπηρετούμενων δανείων για 75 χώρες που καλύπτουν την περίοδο 2003 – 2013. Βρίσκουν ότι υπάρχει ισχυρή σχέση μεταξύ των μη εξυπηρετούμενων δανείων και της οικονομικής ανάπτυξης υπό τη μορφή της αύξησης του πραγματικού ΑΕΠ. Ακόμη, χώρες οι οποίες έχουν υψηλό δανεισμό σε ξένο νόμισμα και αντιμετωπίζουν υποτιμήσεις συναλλάγματος, θα επηρεάσουν αρνητικά τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια.

Σύμφωνα με τους Cerulli et al. (2017) η ανάπτυξη του ΑΕΠ, τα υψηλά επιτόκια και η αποτελεσματικότητα στο δικαστικό σύστημα είναι οι τρεις μεγαλύτεροι μακροοικονομικοί και καθοριστικοί παράγοντες των κόκκινων δανείων. Τα υψηλά επιτόκια έχουν αρνητικό αντίκτυπο στην ικανότητα ενός ατόμου να αποπληρώσει το χρέος οδηγώντας σε αύξηση των κόκκινων δανείων.

Η Cucinelli (2015) εξέτασε όχι μόνο τη σχέση μεταξύ πιστωτικού κινδύνου και συμπεριφοράς δανεισμού μιας τράπεζας αλλά και τη διαφορά της εφαρμοζόμενης πιστωτικής πολιτικής μεταξύ εμπορικών και συνεταιριστικών τραπεζών. Ανέλυσε στοιχεία για 488 εταιρίες στην Ιταλία για την περίοδο 2007 – 2013 μετρώντας τόσο μακροοικονομικές όσο και τραπεζικές μεταβλητές. Σύμφωνα με την έρευνά της η συμπεριφορά του δανεισμού μιας τράπεζας συσχετίζεται με τον πιστωτικό κίνδυνο των προηγούμενων ετών. Μια αύξηση του πιστωτικού κινδύνου δηλαδή των κόκκινων δανείων θα μειώσει την ανοχή κινδύνου της τράπεζας.

Οι Anastasiou et al. (2016) υποστηρίζουν ότι οι παράγοντες που επηρεάζουν τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια διαφέρουν μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών της Κεντρικής Ευρώπης και της περιφερειακής Ευρώπης της ευρωζώνης. Διαπιστώνουν ότι η ποιότητα της διαχείρισης (η οποία εκτιμάται με την αναλογία ROA & ROE) και ο ηθικός κίνδυνος που εξετάζεται με το δείκτη δανείων προς καταθέσεις επηρεάζουν σημαντικά τα κόκκινα δάνεια ενός χρηματοπιστωτικού ιδρύματος επηρεάζοντας περισσότερο τα περιφερειακά τραπεζικά ιδρύματα.

Οι Accornero et al. (2017) μελετούν την επίδραση των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην παροχή πίστωσης από μια τράπεζα σε μη χρηματοπιστωτικές ιταλικές επιχειρήσεις την περίοδο 2008 – 2015. Τα δεδομένα που χρησιμοποιούν είναι μοναδικά καθώς συνδυάζουν όχι μόνο στοιχεία από ιταλικές τράπεζες αλλά και δεδομένα από 2,5 εκατομμύρια δανειολήπτες. Βρίσκουν ότι υπάρχει αρνητική σχέση μεταξύ των κόκκινων δανείων και τα τραπεζικής πίστωσης.

Οι Louzis & Vouldis (2015) εξετάζουν τους παράγοντες της κερδοφορίας στις ελληνικές τράπεζες εφαρμόζοντας δυναμικές μεθόδους σε δείγμα ελληνικών τραπεζών για το χρονικό διάστημα 2004 – 2011. Βρίσκουν ότι υπάρχει σχέση υποκατάστασης μεταξύ εσόδων από έντοκο και άτοκο εισόδημα με το άτοκο εισόδημα να υιοθετείται από αποτελεσματικές τράπεζες ως μέσο αύξησης των εσόδων και όχι εκκίνησης ενός πολέμου συμφερόντων με τον ανταγωνισμό.

Οι μακροοικονομικοί παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν τα κόκκινα δάνεια είναι:

- Τα επιτόκια (Louzis et al., 2012).
- Η ανεργία (Charalambakis et al., 2017).
- Ο πληθωρισμός (Beck et al., 2015).

Οι Kjosevski & Petkovski (2017) ανέλυσαν τη σχέση μεταξύ μακροοικονομικών και τραπεζικών προσδιοριστικών παραγόντων των κόκκινων δανείων και των επιπτώσεών τους στις μακροοικονομικές επιδόσεις στα κράτη της Βαλτικής χρησιμοποιώντας δύο προσεγγίσεις. Το χρονικό διάστημα ήταν 2005 – 2014 για 27 τράπεζες από χώρες της Βαλτικής. Οι πιο σημαντικοί μακροοικονομικοί παράγοντες είναι η αύξηση του ΑΕΠ, ο πληθωρισμός και η εγχώρια πίστωση στον ιδιωτικό τομέα. Όσον αφορά τους καθοριστικούς παράγοντες της τράπεζας βρήκαν ότι η απόδοση των περιουσιακών στοιχείων, η απόδοση των ιδίων κεφαλαίων και η αύξηση των δανείων είναι σημαντικοί παράγοντες. Συμπεραίνουν ότι η πραγματική οικονομία ανταποκρίνεται στα κόκκινα δάνεια και ότι υπάρχουν ισχυρές επιδράσεις ανατροφοδότησης από τις μακροοικονομικές συνθήκες όπως η εγχώρια πίστωση στον ιδιωτικό τομέα, η αύξηση του ΑΕΠ, η ανεργία και ο πληθωρισμός.

Σύμφωνα με το ΔΝΤ (IMF, 2007) τα κόκκινα δάνεια αποτελούν έναν πολύ καλό δείκτη για την ποιότητα του χαρτοφυλακίου χρηματοδοτήσεων των τραπεζών. Παρόλο που μετά την κρίση σχεδόν όλες οι χώρες του κόσμου αντιμετώπισαν ταχεία αύξηση των κόκκινων δανείων, η ανάπτυξη ποικίλλει ανάλογα με την χώρα και μεταξύ χωρών με

ίδια χαρακτηριστικά. Για παράδειγμα, το 2008 ο αριθμός των κόκκινων δανείων ως ποσοστό των συνολικών δανείων σε χώρες υψηλού εισοδήματος του ΟΟΣΑ ήταν 3% και αυξήθηκε σε 8% το 2014, ενώ στην Κεντρική και Νοτιοανατολική Ευρώπη ήταν 4% το 2002 και έφτασε το 15% το 2014 (Kjosevski & Petkovski, 2017). Στην αρχή της κρίσης η μεγαλύτερη αύξηση κόκκινων δανείων για τις Βαλτικές χώρες παρατηρήθηκε στη Λιθουανία η οποία παρουσίασε αύξηση από 6% το 2008 σε 24% το 2009 (Kjosevski & Petkovski, 2017).

Οι Marques et al. (2020) εξετάζουν το αντίκτυπο των μη εξυπηρετούμενων δανείων των πορτογαλικών τραπεζών στην παροχή δανείων σε μη χρηματοοικονομικές επιχειρήσεις την περίοδο 2009–2018. Καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι οι δείκτες των μη εξυπηρετούμενων δανείων, όταν εξετάζει κανείς τη ζήτηση των δανείων και ορισμένα χαρακτηριστικά των τραπεζών, δεν φαίνεται να περιορίζουν την παροχή δανείων από τις τράπεζες σε επιχειρήσεις που λειτουργούν την εξεταζόμενη χρονική περίοδο. Ακόμη, βρίσκουν ότι η σχέση των μη εξυπηρετούμενων δανείων με την τραπεζική προσφορά διαφέρει ανάλογα το προφίλ πιστωτικού κινδύνου της κάθε τράπεζας. Αυτό σημαίνει ότι οι τράπεζες με υψηλότερα ποσοστά κόκκινων δανείων χορήγησαν περισσότερες πιστώσεις για την εκτέλεση δανείων υψηλού πιστωτικού δανείου. Τέλος, ισχυρίζονται ότι ένα υψηλότερο επίπεδο κόκκινων δανείων στον ισολογισμό των τραπεζών συνδέεται στην περίοδο μετά την κρίση με χαμηλότερη τάση για ανάληψη νέων πιστωτικών σχέσεων με πελάτες (Marques et al., 2020).

Στην Πορτογαλία υπήρξε σημαντική συσσώρευση μη εξυπηρετούμενων δανείων με αποκορύφωμα το 2016 οπότε τα κόκκινα δάνεια αντιστοιχούσαν στο 18% των τραπεζικών δανείων (Marques et al., 2020). Η σύνθεση των κόκκινων δανείων στην ευρωζώνη δεν είναι ομοιογενής. Για παράδειγμα, ενώ τα επιχειρηματικά δάνεια στην Πορτογαλία αντιπροσωπεύουν μεγάλο μέρος των δανείων, υπάρχουν περιπτώσεις χωρών που τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια δε συνδέονται τόσο με τις επιχειρήσεις όσο με τα νοικοκυριά όπως για παράδειγμα στην Ισπανία και την Ιρλανδία.

Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια κατέχουν υψηλή θέση στην ατζέντα τόσο των πολιτικών όσο και των εποπτικών αρχών. Αρκετές πρωτοβουλίες σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο έχουν τεθεί σε εφαρμογή τα τελευταία χρόνια με στόχο τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια λόγω της αρνητικής τους επίδρασης στην οικονομική ευρωστία των τραπεζών η οποία τελικά όμως επηρεάζει τη δανειοδότηση των τραπεζών στην οικονομία και την αντίληψη της ευρωπαϊκής τραπεζικής αγοράς.

Το πρόβλημα της κακής κατανομής των πιστώσεων σε συνδυασμό με το κόστος της χρηματοδότησης, την κερδοφορία και τα κανάλια κατανάλωσης του κεφαλαίου λειτουργούν ως επιχείρημα ότι οι υψηλοί δείκτες μη εξυπηρετούμενων δανείων περιορίζουν την ικανότητα των τραπεζών να δανείζουν στην οικονομία (IMF, 2015; Fell et al., 2018). Από την άλλη όμως τα υψηλά μη εξυπηρετούμενα δάνεια μπορεί να δημιουργήσουν κίνητρα για την αύξηση της προσφοράς πίστωσης σε πιο ριψοκίνδυνους πελάτες (Altavilla et al., 2017). Επιπλέον, σύμφωνα με τον Angelini (2018) τέτοιοι διάλογοι μπορεί να αμβλύνονται ή να εξουδετερώνονται εντελώς εφόσον η τράπεζα είναι επαρκώς επικερδής ή κεφαλαιοποιημένη.

Οι Bending et al. (2014) αναλύουν τις επιδράσεις της εξέλιξης των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην πιστωτική επέκταση του εταιρικού τομέα, εστιάζοντας στις μεγαλύτερες τράπεζες της ευρωζώνης με τη χρήση ενός δυναμικού μοντέλου και βρίσκουν ότι η αύξηση κατά μια ποσοστιαία μονάδα του δείκτη μη εξυπηρετούμενων δανείων μειώνει τον καθαρό δανεισμό κατά περίπου 0,8%. Στην ίδια λογική και μια άλλη έρευνα υποστηρίζει ότι ο πιστωτικός κίνδυνος αποτελεί καθοριστικό παράγοντα της δανειακής συμπεριφοράς των τραπεζών (Cucinelli, 2015).

Οι Chiesa & Mansilla - Fernandez (2018) αναπτύσσουν ένα θεωρητικό μοντέλο για τα κανάλια μετάδοσης των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην ευρωζώνη και υποστηρίζουν ότι η κατοχή μη εξυπηρετούμενων δανείων αυξάνει το κόστος κεφαλαίου για τις τράπεζες γεγονός το οποίο με τη σειρά του μειώνει τη δημιουργία πίστωσης αλλά και τη ρευστότητα. Οι Fell et al. (2018) διερευνούν τις διαφορές μεταξύ των δεικτών μη εξυπηρετούμενων δανείων και των αντίστοιχων ποσών παροχής πίστωσης για μια περίοδο που χαρακτηρίζεται από υψηλή ζήτηση δανείων. Καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η ύπαρξη υψηλού μετοχικού κεφαλαίου μπορεί να εμποδίσει τη χορήγηση δανείων σε μεμονωμένες τράπεζες και με τη χρήση τέτοιας προσέγγισης ελέγχονται τα αποτελέσματα της ζήτησης πίστωσης.

Οι Espinoza & Prasad (2010) επικεντρώνονται στη σχέση μεταξύ μακροοικονομικών μεταβλητών και των μη εξυπηρετούμενων δανείων στα βιβλία των τραπεζών. Βρίσκουν ότι η αύξηση μιας ποσοστιαίας μονάδας των μη εξυπηρετούμενων δανείων μειώνει την ανάπτυξη των πιστώσεων κατά 1,5% και 2,2% μετά από δύο και τρία χρόνια αντίστοιχα. Σύμφωνα με τον Klein (2013) τα υψηλά και αυξανόμενα επίπεδα μη εξυπηρετούμενων δανείων ασκούν ισχυρή πίεση στον ισολογισμό των τραπεζών με πιθανή δυσμενή επίδραση στις δανειοδοτικές πράξεις των τραπεζών.

Οι Accornero et al. (2017) μελέτησαν την επιρροή των μη εξυπηρετούμενων δανείων στη συμπεριφορά δανεισμού των τραπεζών για το χρονικό διάστημα 2009 – 2015 και δεν εντόπισαν σημαντική επιρροή. Ακόμη, ισχυρίζονται ότι οι απρόβλεπτες αυξήσεις στο επίπεδο των μη εξυπηρετούμενων δανείων ενδέχεται να μειώσουν προσωρινά την παροχή πίστωσης από τις τράπεζες προς την αγορά. Ωστόσο, οι επιπτώσεις αυτές είναι μικρές και αντισταθμίζονται από τις θετικές επιπτώσεις που προκύπτουν από την αύξηση της εμπιστοσύνης και της διαφάνειας των ισολογισμών των τραπεζών.

Πολλές έρευνες μελετούν το ζήτημα της αντιμετώπισης των μη εξυπηρετούμενων δανείων από τις τράπεζες. Οι λύσεις που προτείνουν οι τράπεζες στους δανειολήπτες χωρίζονται σε βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες (ECB, 2017). Οι βραχυπρόθεσμες λύσεις αναδιάρθρωσης είναι τα μέτρα που εφαρμόζονται ώστε να βοηθήσουν τους δανειολήπτες που αντιμετωπίζουν προσωρινές δυσκολίες να διατηρήσουν τον προγραμματισμό αποπληρωμής των χρεών τους. Οι λύσεις αυτές έχουν αυστηρό χρονικό περιορισμό δύο ετών κατ' ανώτατο όριο εφαρμογής. Παράδειγμα τέτοιου μέτρου ανεκτικότητας αποτελεί η χορήγηση περιόδου χάριτος στην οποία ο δανειολήπτης έχει την ευκαιρία να μην πραγματοποιήσει καμία πληρωμή (ούτε σε κεφάλαιο ούτε σε τόκους) για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα συνήθως μέχρι ένα έτος. Μια άλλη βραχυπρόθεσμη λύση είναι η πληρωμή μόνο των τόκων ή η μείωση της δόσης πληρωμής.

Στην περίπτωση των μακροπρόθεσμων μέτρων, η τράπεζα μπορεί να δώσει πιο μόνιμες λύσεις εξόφλησης του χρέους στον δανειολήπτη. Μια τέτοια λύση είναι η μείωση του επιτοκίου καθώς και η απόκτηση πρόσθετων εξασφαλίσεων (π.χ. υποθήκη). Ένα άλλο μέτρο είναι η μείωση του χρέους με την εκούσια πώληση ενός περιουσιακού στοιχείου του δανειολήπτη. Ενδέχεται όμως ορισμένες περιπτώσεις δανειοληπτών να μην είναι σε θέση να αποπληρώσουν τα χρέη τους. Τότε, η τράπεζα μπορεί να ξεκινήσει νομική διαδικασία που θα οδηγήσει στην εξόφληση του χρέους ή μέρους του με βάση την αξία των εξασφαλίσεων. Η τράπεζα μπορεί να δεχτεί την εκούσια πώληση της περιουσίας του δανειολήπτη για την εξόφληση του συνόλου ή μέρους του δανείου. Παρόμοια λύση είναι η εκούσια παράδοση ενός περιουσιακού στοιχείου. Μια άλλη μέθοδος είναι η κατάσχεση απαιτήσεων όπως το ενοίκιο ή άλλες απαιτήσεις που έχει ο δανειολήπτης από τρίτους. Τέλος, η τράπεζα μπορεί να εξετάσει τη δυνατότητα πλήρους διαγραφής χρεών υπό συγκεκριμένες συνθήκες .

Τα μέτρα ανεκτικότητας προσαρμόζονται στις συμφωνίες δανειακής σύμβασης με σκοπό να βοηθήσουν έναν δανειολήπτη που αντιμετωπίζει οικονομικές δυσκολίες να

εξοφλήσει το χρέος του. Η εφαρμογή των μέτρων ανεκτικότητας πρέπει να στοχεύει στην εξόφληση του χρέους η οποία θα συμβάλει στη βιωσιμότητα του δανειολήπτη και δε θα αναβάλει την αναγνώριση της έκθεσης έτσι ώστε η τράπεζα να μπορεί να χειραγωγήσει τις οικονομικές της εκθέσεις. Για τη διασφάλιση της εύρεσης της καλύτερης δυνατής λύσης για τον οφειλέτη και την τράπεζα, η τράπεζα συγκρίνει την καθαρά παρούσα αξία του προτεινόμενου σχεδίου αναδιάρθρωσης με την καθαρή παρούσα αξία της διαδικασίας εκκαθάρισης, Ωστόσο, οι τράπεζες πρέπει επίσης να εξετάσουν το μελλοντικό αντίκτυπο της ανάπτυξης και τη βιωσιμότητα του δανειολήπτη.

Οι Accornero et al. (2017) χρησιμοποίησαν μεγάλο όγκο δεδομένων σχετικά με δάνεια ώστε να εξετάσουν την επιρροή των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην παροχή τραπεζικής πίστωσης σε μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις στην Ιταλία το χρονικό διάστημα 2008 – 2015. Βρίσκουν ότι η συμπεριφορά δανεισμού των τραπεζών δεν επηρεάζεται από το επίπεδο των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Η αρνητική συσχέτιση μεταξύ των μη εξυπηρετούμενων δανείων και της πιστωτικής ανάπτυξης των δανείων προέρχεται κυρίως από μεταβολές στις συνθήκες των επιχειρήσεων και συρρίκνωση της ζήτησης για πίστωση. Ωστόσο, η εξωγενής εμφάνιση νέων μη εξυπηρετούμενων δανείων και η σχετική αύξηση των προβλέψεων των τραπεζών ενδέχεται να προκαλέσουν αρνητική προσαρμογή στην προσφορά της πίστωσης.

Από την έναρξη της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης το 2008, ο όγκος των μη εξυπηρετούμενων δανείων στους ισολογισμούς των ευρωπαϊκών τραπεζών αυξήθηκε σημαντικά. Για παράδειγμα, στην Ιταλία τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια τριπλασιάστηκαν φτάνοντας το 18% των συνολικών δανείων το 2015 (Accornero et al., 2017). Εκτός από την ανησυχία που δημιουργεί αυτή η κατάσταση σχετικά με την ευρωστία του τραπεζικού συστήματος, το φαινόμενο αυτό μπορεί να προκαλέσει ένα φαύλο κύκλο, στον οποίο η συρρίκνωση της προσφοράς πίστωσης που προκαλείται από τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια οδηγεί σε χαμηλότερη ανάπτυξη, βραδύτερη ανάκαμψη και κατ' επέκταση περαιτέρω επιδείνωση των τραπεζικών ισολογισμών.

Κεφάλαιο 4

4.1. Σχέδιο Ηρακλής

Το σχέδιο «Ηρακλής» είναι ένα εθνικό σχέδιο το οποίο στοχεύει στην εκκαθάριση των ισολογισμών των ελληνικών τραπεζών από €30 δις περίπου «κόκκινων» δανείων το οποίο τέθηκε σε εφαρμογή με το Ν. 4649/2019. Στόχος του σχεδίου «Ηρακλής» είναι μέχρι το τέλος του 2021 τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια να αντιστοιχούν σε ποσοστό μικρότερο του 20% του συνόλου των δανείων (Επικονομία, 2020). Η άμεση εφαρμογή του σχεδίου αυτού μπορεί να συνδράμει στην πιο γρήγορη επίτευξη αυτού του ποσοστού. Απαιτούνται όμως και μέτρα ολιστικής προσέγγισης με βάση τα όσα έχει ήδη προτείνει στο παρελθόν η Τράπεζα της Ελλάδος με την αντιμετώπιση του ζητήματος που προκύπτει από την σημερινή κεφαλαιακή διάρθρωση των τραπεζών, με την αναβαλλόμενη φορολογική απαίτηση να αποτελεί υπερβολικά και δυσανάλογα υψηλό μέγεθος σε σχέση με τα συνολικά κεφάλαια.

Εφόσον επιλεγεί μια πιο ολιστική αντιμετώπιση και προσέγγιση, οι τράπεζες θα είναι σε θέση να θεωρηθούν πιο επενδύσιμες και να στρέψουν την προσοχή και τους πόρους τους σε σύγχρονα επιχειρηματικά μοντέλα, στην αναζήτηση νέων επικερδών αναπτυξιακών ευκαιριών και δραστηριοτήτων, σε νέες ψηφιακές και άλλες σύγχρονες τεχνολογίες και κυρίως στη χρηματοδότηση της πραγματικής οικονομίας. Θετικό πρόσημο μπορεί να προσφέρει και ένα ενιαίο πλαίσιο αφερεγγυότητας και πτώχευσης όπως αυτό που ήδη συζητείται και αναμένεται.

Σύμφωνα με τον Υφυπουργό Οικονομικών, κ. Γ. Ζαββό, οι τράπεζες θα επωφεληθούν από το νομοσχέδιο «Ηρακλής», καθώς θα μειωθούν τα κόκκινα δάνεια κατά €30 δις ή αλλιώς κατά 40% επί των συνολικά χορηγημένων δανείων, θα ενισχυθεί η κεφαλαιακή επάρκεια των τραπεζών, θα υπάρξει μεγαλύτερη ευκολία στην άντληση κεφαλαίων για νέους δανειολήπτες και θα βελτιωθεί το κόστος δανεισμού των τραπεζών (Σακελλάρη, 2020).

Όλα αυτά τα οφέλη θα οδηγήσουν και σε ένα πιο ανταγωνιστικό περιβάλλον τις ελληνικές συστημικές τράπεζες προς το συμφέρον των καταναλωτών. Ακόμη, τα οφέλη για τους δανειολήπτες, αλλά και την κοινωνία συνολικά θα είναι η ενίσχυση της ρευστότητας για την επιχειρηματικότητα, τους πολίτες και την πραγματική οικονομία και η αναβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας τόσο των προσώπων (φυσικών και νομικών) όσο και της χώρας.

Μέχρι και πριν το ξέσπασμα του κορωνοϊού στην χώρα μας, ο ρυθμός ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας για το 2020 αναμενόταν σε 2,5% (Επικονομία, 2020). Η συμβολή της ιδιωτικής κατανάλωσης αναμενόταν θετική σε όλη την περίοδο της πρόβλεψης. Αναμένεται όμως τα νοικοκυριά μέρος της όποιας αύξησης του πραγματικού διαθέσιμου εισοδήματος να την χρησιμοποιήσουν για την αποπληρωμή χρεών. Εφόσον υπάρξουν επενδύσεις, αυτό θα αυξήσει την εμπιστοσύνη και άλλων πιθανών επενδυτών, θα εξυπηρετήσει στη σταδιακή αποκατάσταση της ρευστότητας του χρηματοπιστωτικού συστήματος, στην αύξηση της δημόσιας επενδυτικής δαπάνης, στην επίτευξη μεγάλων επενδυτικών σχεδίων και συμπράξεων δημόσιου και ιδιωτικού τομέα.

4.2. Στατιστικά Στοιχεία

Στην Ελλάδα η οικονομική κρίση ξεκίνησε ως κρίση δημοσίου χρέους και εξελίχθηκε σε τραπεζική κρίση (Mody & Sandri, 2012). Υπό αυτή τη σκοπιά, το τραπεζικό σύστημα διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην αποδοτικότητα της χώρας. Η τραπεζική κρίση στην χώρα είχε ως αποτέλεσμα μια μείωση στην παραγωγή και στο δημοσιονομικό κόστος της τάξεως του 43% και 27,3%, ποσοστά που αποτελούν από τα πιο υψηλά κόστη της τραπεζικής κρίσης που βίωσαν οι ευρωπαϊκές χώρες (Laeven & Valencia, 2013).

Πριν την κατάθεση του νομοσχεδίου «Ηρακλής», δηλαδή του μετέπειτα Ν. 4649/2019, τα προβληματικά δάνεια ανέρχονταν σε €75 δις (Παπούς, 2019). Ο νέος νόμος είναι προς τη σωστή κατεύθυνση, αλλά η Ελλάδα εξακολουθεί να έχει υψηλό αριθμό κόκκινων δανείων συγκριτικά με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΚΤ (ECB, 2019) για το πρώτο τρίμηνο του 2019, το ποσοστό των κόκκινων δανείων στις χώρες της Ε.Ε. διαμορφώνεται στο 3,67% ενώ στην Ελλάδα ξεπερνά το 41%. Μέχρι το τέλος του 2021 το κράτος έχει θέσει ως στόχο το ποσοστό αυτό να αντιστοιχεί σε μονοψήφιο αριθμό, γεγονός που σημαίνει ότι τα κόκκινα δάνεια πρέπει να πέσουν κάτω από τα €20 δις αλλά ταυτόχρονα οι τράπεζες πρέπει να απαλλαχθούν και από τα €19 δις που βρίσκονται στον ισολογισμό τους καθιστώντας το ενεργητικό τους χαμηλής ποιότητας.

Μέχρι και το πρώτο εξάμηνο του 2021 αναμένεται να μειωθούν τα κόκκινα δάνεια κατά €30 δις, ποσό που αντιστοιχεί στο 40% των μη εξυπηρετούμενων δανείων με βάση όσα υπάρχουν στα βιβλία των τραπεζών (Παπούς, 2019). Αντίστοιχο

πρόγραμμα έχει εφαρμοστεί και στη γειτονική χώρα της Ιταλίας από το 2016 το οποίο κρίνεται επιτυχημένο ως προς τα αποτελέσματά του καθώς οι ιταλικές τράπεζες τελικά απαλλάχθηκαν από €60 δις προβληματικών δανείων (Παππούς, 2019) .

Το ύψος των εγγυήσεων του ελληνικού δηmosίου δεν μπορεί να ξεπεράσει τα €12 δις, ενώ σε περίπτωση κατάπτωσης το ελληνικό δηmosίο θα φέρει το βάρος του απαιτητού ποσού (Παππούς, 2019) . Για το λόγο αυτό υπάρχει ασφαλιστική δικλείδα ότι αυτές οι εγγυήσεις καλύπτουν μόνο τα ομόλογα υψηλής εξασφάλισης που ουσιαστικά είναι δάνεια υψηλότερης ποιότητας με υψηλότερη αξιολόγηση από κάποιο ελεγκτικό οίκο. Ακόμη, οι εγγυήσεις μπορούν να ενεργοποιηθούν μόνο εφόσον έχει προηγηθεί η πώληση του 50% +1 των ομολόγων χαμηλής διαβάθμισης (Παππούς, 2019). Το ελληνικό δηmosίο λαμβάνει προμήθειες για τις εγγυήσεις αυτές οι οποίες υπολογίζονται περίπου στα €200 κατ' έτος (Παππούς, 2019).

Η πλειοψηφία των δανειοληπτών με «κόκκινα δάνεια» φαίνεται ότι έχουν οφειλές τόσο προς τα πιστωτικά ιδρύματα όσο και προς το Δηmosίο (ΔΟΥ και ΕΦΚΑ). Ο μέσος επισκέπτης των Γραφείων Ενημέρωσης και Υποστήριξης Δανειοληπτών το 2017 ήταν ηλικίας μεγαλύτερης των 45 ετών, άνεργοι ή με περιορισμένο εισόδημα, με προβλήματα υγείας των ίδιων ή μελών του νοικοκυριού τους, με κύριο αίτημα τη σωτηρία της βασικής τους κατοικίας συχνά διάθεση για εκποίηση κάποιας άλλης κατοικίας (Iefimerida, 2017).

Στα τέλη Σεπτεμβρίου 2015 η Ελλάδα και η Κύπρος ανέφεραν μη εξυπηρετούμενα δάνεια άνω του 40% και οδηγήθηκαν σε αυστηρούς ελέγχους κεφαλαίου. Η Βουλγαρία, η Κροατία, η Ουγγαρία, η Ιρλανδία, η Ιταλία, η Πορτογαλία και η Ρουμανία αναφέρουν ότι έναν δείκτη μη εξυπηρετούμενων δανείων της τάξης του 10%. Μέσα σε ένα έτος το μέσο ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην Ε.Ε. μειώθηκε από 6,4% σε 5,9% από το 2014 στο 2015 (Mesnard et al., 2016).

Όσον αφορά στην Ε.Ε. συνολικά, ο σταθμισμένος μέσος όρος του δείκτη μη εξυπηρετούμενων δανείων ήταν 5,7% το Μάρτιο του 2016, αλλά με μεγάλη διασπορά με τους υψηλότερους δείκτες μη εξυπηρετούμενων δανείων ειδικά για τις τράπεζες από χώρες που πέρασαν μια πιο σημαντική διαδικασία οικονομικής προσαρμογής (EBA, 2016). Από τη σύγκριση ανά χώρα προκύπτει ότι ο μέσος δείκτης μη εξυπηρετούμενων δανείων είναι έως και τρεις φορές πιο υψηλός στην Ε.Ε. από ό,τι σε άλλες χώρες.

Σύμφωνα με τον Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, κύριο Γιάννη Στουρνάρα, τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια ανήλθαν στο τέλος Σεπτεμβρίου 2019 σε €71,2 δις, δηλαδή μειωμένα κατά €10,6 δις σε σχέση με το Δεκέμβριο του 2018 και κατά περίπου €36 δις

σε σχέση με το Μάρτιο του 2016 οπότε και είχε καταγραφεί το υψηλότερο επίπεδο των μη εξυπηρετούμενων δανείων (Επικονομία, 2020). Η υποχώρηση του αποθέματος των μη εξυπηρετούμενων δανείων το εννεάμηνο του 2019 οφείλεται κυρίως στις πωλήσεις και σε διαγραφές (Επικονομία, 2020).

Ως ποσοστό τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια σε σχέση με το σύνολο των δανείων ανήλθαν το Σεπτέμβριο του 201 σε 42,1% (Επικονομία, 2020). Ως προς τις επιμέρους κατηγορίες χαρτοφυλακίων, ο δείκτης αυτός διαμορφώθηκε σε 43% για τα στεγαστικά δάνεια, σε 49,7% για τα καταναλωτικά δάνεια και 40,4% για επιχειρηματικά χαρτοφυλάκια (Επικονομία, 2020). Όσον αφορά το δείκτη κάλυψης των μη εξυπηρετούμενων δανείων από συσσωρευμένες προβλέψεις ανήλθε σε 44,1% (Επικονομία, 2020). Τα προβλήματα των μη εξυπηρετούμενων δανείων και της αδύναμης κερδοφορίας των τραπεζών εμφανίζονται ακόμη πιο έντονα στις μη συστημικές τράπεζες.

Τα τελευταία χρόνια οι τράπεζες στην Ελλάδα προωθούν λύσεις μακροπρόθεσμου χαρακτήρα όσον αφορά την διαχείριση των κόκκινων δανείων σε αντιδιαστολή με ρυθμίσεις πιο βραχυπρόθεσμου χαρακτήρα. Κατά πλειοψηφία επιλέγεται η λύση της επιμήκυνσης του χρόνου αποπληρωμής και όχι τόσο συχνά η μείωση του επιτοκίου και του διαχωρισμού του υπολοίπου οφειλής. Ο κύριος Στουρνάρας, ωστόσο, επισημαίνει ότι το ποσοστό των δανείων που είχαν τεθεί σε καθεστώς ρύθμισης, αλλά και πάλι καθυστέρησαν είναι υψηλό (Επικονομία, 2020). Επιπλέον, αξίζει προσοχή το γεγονός ότι παρά τις βελτιώσεις στο θεσμικό και οικονομικό περιβάλλον, οι εισπράξεις μέσω εισπραξης καθυστερούμενων οφειλών, αναδιαρθρώσεων δανείων, ρευστοποίησης εξασφαλίσεων κλπ. παραμένουν περιορισμένες. Για αυτό παρατηρούνται και καθαρές ροές νέων μη εξυπηρετούμενων δανείων.

4.3. Αναδρομή μέσα στην Οικονομική Κρίση

Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα χαρακτηρίζεται από αρκετά θετικά στοιχεία. Οι τράπεζες στην Ελλάδα λειτουργούν μέσα σε ένα απελευθερωμένο θεσμικό περιβάλλον στο πλαίσιο μιας προηγμένης και κλειστής οικονομίας που αυξανόταν με ταχείς ρυθμούς μέχρι την εμφάνιση της κρίσης. Ακόμη, οι τράπεζες ακολουθούσαν ένα παραδοσιακό επιχειρηματικό μοντέλο που περιλαμβάνει κυρίως τη λήψη καταθέσεων και τη χορήγηση δανείων, ενώ οι εμπορικές τους δραστηριότητες ήταν σχετικά περιορισμένες (Konstantakis et al., 2016). Επιπλέον, στην Ελλάδα η αξία του

νομίσματος είναι σταθερή λόγω της συμμετοχής της χώρας μας στην Ευρωζώνη. Τα χαρακτηριστικά αυτά του τραπεζικού συστήματος διασφαλίζουν ότι δεν υφίσταται σημαντική επιρροή από την επίδραση που του ασκείται από επιπρόσθετους παράγοντες που περιπλέκουν τις δικαιοδοσίες, όπως για παράδειγμα από μεταβολές στο διεθνές εμπόριο ή στις συναλλαγματικές ισοτιμίες.

Πριν την απελευθέρωση του ελληνικού χρηματοπιστωτικού τομέα στις αρχές της δεκαετίας του 1990 οι ρυθμιστικοί περιορισμοί προσδιόρισαν σε μεγάλο βαθμό τη στάση των τραπεζικών ιδρυμάτων απέναντι στους κινδύνους. Η εξέλιξη του τραπεζικού τομέα στην Ελλάδα ακολούθησε τις ευρύτερες μακροοικονομικές εξελίξεις στην ελληνική οικονομία (Michailides et al., 2013). Η δεκαετία του '80 ήταν μια περίοδος επιβράδυνσης των περισσότερων οικονομικών δεικτών (Alogoskoufis, 1995). Οι πολιτικές που ακολούθηθηκαν το '80 και η μείωση του βαθμού προστασίας δημιούργησαν ένα αρνητικό επιχειρηματικό περιβάλλον (Giannitsis, 1993). Τότε, το ελληνικό τραπεζικό σύστημα ρυθμίστηκε σε ένα βαθμό όσον αφορά στην ποσότητα και την κατεύθυνση της πίστωσης και τα επιτόκια που χρεώνονταν.

Σύμφωνα με τον Tsakalotos (1991) οι αποφάσεις για την επέκταση των τραπεζικών πιστώσεων έγιναν σε μεγάλο βαθμό με βάση μη τραπεζικά κριτήρια, όπως για παράδειγμα με την προσωπική σχέση και επαφή μεταξύ τραπεζικών και πελατών ή λόγω κοινωνικής πίεσης. Αυτό οδήγησε σε αναποτελεσματικότητα όσον αφορά στη διαχείριση των κινδύνων και σε προβλήματα με μη εξυπηρετούμενα δάνεια.

Η κατάσταση άλλαξε αφού η Ελλάδα εντάχθηκε στην Ε.Ε. και ειδικά τη δεκαετία του '90 όταν οι περισσότερες χώρες της Ε.Ε. εισήγαγαν μεταρρυθμίσεις στον τραπεζικό τους κλάδο, καθώς έγινε παγκοσμίως αποδεκτό ότι απαιτείται άρση των κανονιστικών περιορισμών για την προώθηση του διεθνούς εμπορίου και της παγκοσμιοποίησης. Σε αυτό το πλαίσιο η Ελλάδα δεν μπορούσε να αγνοήσει τις Οδηγίες της Ε.Ε. και έτσι και στην Ελλάδα υπήρξε ένα κύμα συγχωνεύσεων και εξαγορών με γνώμονα τις οικονομίες κλίμακας και την επέκταση των τραπεζών (Eichengreen & Gibson, 2001).

Το μεταβαλλόμενο οικονομικό περιβάλλον μέσα στο οποίο λειτούργησαν οι τράπεζες προς τα τέλη της δεκαετίας του '90 άλλαξε τον τρόπο λειτουργίας των ελληνικών τραπεζών σε σχέση με τους τρόπους αντιμετώπισης των κινδύνων (Louzis et al., 2012). Προκειμένου να επιτύχουν μεγαλύτερη κερδοφορία και να επιβιώσουν ενόψει του αυξανόμενου ανταγωνισμού εξαιτίας της απελευθέρωσης του τραπεζικού κλάδου, οι τράπεζες αναγκάστηκαν να βελτιώσουν την αποτελεσματικότητα διαχείρισης των κινδύνων και να υιοθετήσουν πιο εξελιγμένη τεχνολογία.

Λαμβάνοντας υπόψη την εξέλιξη του τραπεζικού τομέα στην χώρα μας, αντιλαμβανόμαστε ότι με την πάροδο του χρόνου άλλαξαν οι καθοριστικοί παράγοντες προσδιορισμού των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Σταδιακά αντί για τις κατευθύνσεις της δημόσιας πολιτικής, οι δυνάμεις της αγοράς έπαιξαν πιο σημαντικό ρόλο ως μοχλός των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Από το 2000 το ελληνικό τραπεζικό σύστημα μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένας σχετικά ώριμος χρηματοπιστωτικός κλάδος στον οποίο το βασικότερο ρόλο διαδραματίζουν οι δυνάμεις της αγοράς (Louzis et al., 2012). Η ένταξη της Ελλάδας στην ευρωζώνη σε συνδυασμό με τους Ολυμπιακούς Αγώνες που διοργανώθηκαν στην χώρα το 2004 οδήγησε και σε νέο κύκλο δανείων από τα κυριότερα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα που αυξήθηκαν από το 24% το 1999 σε 80% του ΑΕΠ το 2008 (Mitsoroulos & Pelagidis, 2011).

Τα υψηλά ποσοστά αύξησης της πίστωσης κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 2000 μπορούν να αποδοθούν σε μετατοπίσεις προς τα δεξιά τόσο στις καμπύλες ζήτησης όσο και στις καμπύλες προσφοράς. Από την πλευρά της προσφοράς, η απελευθέρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος που πραγματοποιήθηκε στη δεκαετία του 1990 και ο ακόλουθος ανταγωνισμός των τραπεζών για το μερίδιο αγοράς, τροφοδότησαν την αύξηση των πιστώσεων. Από την πλευρά της ζήτησης η αύξηση των ορίων των χρεών που προκλήθηκε από τον τραπεζικό ανταγωνισμό οδήγησε τα νοικοκυριά στην εξομάλυνση της κατανάλωσης μέσω του δανεισμού (Antzoulatos, 1994). Ακόμη, τα υψηλά ποσοστά ανάπτυξης που επικρατούσαν στην Ελλάδα από τα μέσα της δεκαετίας του '90 παρακίνησαν τις επιχειρήσεις να επενδύσουν οδηγώντας σε αύξηση των υποχρεώσεων χρέους και για τον επιχειρηματικό τομέα. Όσο συνεχιζόταν η περίοδος ανάπτυξης, η πίστωση επεκτεινόταν σε χαμηλότερες ποιότητας οφειλέτες και στη συνέχεια όταν έρχεται η ύφεση, αυξάνονται τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια (Ruckes, 2004).

Η ελληνική οικονομία αντιμετώπισε μια πολύ σοβαρή κρίση με αντίκτυπο και στον τραπεζικό τομέα από το 2008 και μετά. Οι Konstantakis et al. (2016) μελέτησαν τους καθοριστικούς παράγοντες των μη εξυπηρετούμενων δανείων στον ελληνικό τραπεζικό τομέα. Χρησιμοποιώντας στοιχεία για το χρονικό διάστημα 2001 – 2015 βρίσκουν ότι τόσο μακροοικονομικοί όσο και οικονομικοί παράγοντες έχουν σημαντικό αντίκτυπο στα μη εξυπηρετούμενα δάνεια της Ελλάδας.

Η πρόσφατη παγκόσμια οικονομική ύφεση οδήγησε σε δυσφορία για τον ελληνικό τραπεζικό τομέα. Από την έναρξη της κρίσης ο αριθμός των μη εξυπηρετούμενων δανείων έχει αυξηθεί σημαντικά. Σύμφωνα με στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος ο

δείκτης μη εξυπηρετούμενων δανείων παρουσίασε τετραπλάσιο ποσοστό (Konstantakis et al., 2016). Οι ελληνικές τράπεζες προχώρησαν σε ρυθμίσεις δανείων με στόχο τη διευκόλυνση των δανειοληπτών και τη μείωση του ποσοστού σχηματισμού νέων μη εξυπηρετούμενων δανείων. Οι τράπεζες προσπάθησαν να ενισχύσουν τις εξασφαλίσεις για την κάλυψη δανείων που έχουν ήδη χορηγηθεί για τη μείωση ζημιών και την επιβολή αυστηρότερων κριτηρίων για τη χορήγηση νέων δανείων.

Παρά τις συνεχείς προσπάθειες ο μεγάλος αριθμός μη εξυπηρετούμενων δανείων πιθανώς αποτελεί την μεγαλύτερη πρόκληση που αντιμετωπίζει ο ελληνικός τραπεζικός τομέας. Ακόμη, θεωρείται ότι η επιδείνωση της πιστωτικής ποιότητας τροφοδοτείται εκ νέου στην οικονομία.

Ο τραπεζικός τομέας και ειδικά οι εμπορικές τράπεζες αντιμετώπισαν αυξημένο πιστωτικό κίνδυνο εξαιτίας των μειωμένων ταμειακών ροών των δανειοληπτών τους. Οι επιχειρηματικοί δανειολήπτες επηρεάστηκαν από την αδύναμη ζήτηση των προϊόντων τους, ενώ οι δανειοδότες των νοικοκυριών άρχισαν να λαμβάνουν χαμηλότερες πληρωμές λόγω μείωσης εισοδήματος. Τα κίνητρα των δανειοληπτών να αποπληρώσουν τα ενυπόθηκα δάνειά τους αποδυναμώθηκαν εξαιτίας της εξέλιξης των τιμών των κατοικιών.

4.4. Η Νέα Κατάσταση από 01/05/2020

Μέχρι σήμερα οι ενέργειες που ακολουθούν οι τράπεζες για τη ρύθμιση των κόκκινων δανείων δεν φαίνεται να έχουν λειτουργήσει αποτελεσματικά. Ωστόσο, από 01/05/2020 αλλάζει σημαντικά ο τρόπος με τον οποίο προστατεύονται οι υπερχρεωμένοι δανειολήπτες (Το ΒΗΜΑ, 2020). Οι εναλλακτικές που θα δίνονται στους οφειλέτες θα είναι δύο. Η μια θα αφορά την υπαγωγή όλων των οφειλών σε μια ενιαία ρύθμιση. Η δεύτερη θα είναι η πτώχευση, δηλαδή, η ρευστοποίηση όλων των περιουσιακών στοιχείων και η παύση των εισπρακτικών μέτρων έτσι ώστε ο οφειλέτης να έχει μια δεύτερη ευκαιρία.

Το νέο πτωχευτικό δίκαιο θα καλύπτει και την περίπτωση των φυσικών και την περίπτωση των νομικών προσώπων. Δε θα περιλαμβάνει κάποιου είδους προστασία και πρέπει να προβλέπεται η ρευστοποίηση των περιουσιακών στοιχείων του οφειλέτη πριν την έναρξη των διαπραγματεύσεων για τη ρύθμιση χρεών σε δημόσιο και ιδιωτικό τομέα (Το ΒΗΜΑ, 2020).

Το νέο πτωχευτικό θα βασίζεται στην κοινοτική Οδηγία «για την προληπτική αναδιάρθρωση, την απαλλαγή από τα χρέη και τις ανικανότητες ή την έκπτωση οφειλετών» που ψηφίστηκε το 2019 και αναφέρθηκε στο Κεφάλαιο 2. Η Οδηγία αυτή δίνει δεύτερη ευκαιρία σε φυσικά πρόσωπα τα οποία δεν είναι σε θέση να ανταποκριθούν στις δανειακές τους υποχρεώσεις. Με άλλα λόγια, επιτρέπει τη ρύθμιση οφειλών ή την απαλλαγή από χρέη αφού όμως πρώτα ρευστοποιηθεί το σύνολο της περιουσίας τους. Η απαλλαγή όπως και η ρευστοποίηση λαμβάνουν χώρα εντός συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος (π.χ. εντός ενός ή δύο ετών) μετά την πάροδο του οποίου το φυσικό πρόσωπο μπορεί να απαλλαχθεί από τις οφειλές του αντίστοιχα με ό,τι προβλέπεται για την περίπτωση των επιχειρήσεων (Το ΒΗΜΑ, 2020).

Η PwC έχει αναλάβει το συντονισμό και την εκπόνηση του σχεδίου για το νέο πτωχευτικό δίκαιο, η βασική αρχή του οποίου θα είναι ο συνδυασμός της πτώχευσης, αλλά και της παροχής μιας δεύτερης ευκαιρίας έτσι ώστε το χρέος να μη διαιωνίζεται εις βάρος του οφειλέτη, των κληρονόμων του και των πιστωτών του (Παπάδης, 2020). Ο ίδιος ο οφειλέτης πρέπει να εκκινεί τη διαδικασία πτώχευσης. Δίνεται όμως και η δυνατότητα να εκκινούν τη διαδικασία οι πιστωτές του δηλαδή είτε οι τράπεζες είτε οι προμηθευτές του εφόσον κρίνεται ότι το χρέος δεν είναι πια βιώσιμο. Το αποτέλεσμα που θα επιφέρει η διαδικασία αυτή είναι η ρευστοποίηση της περιουσίας του οφειλέτη για την ικανοποίηση των πιστωτών και τη διαγραφή του χρέους. Αυτό σημαίνει πρακτικά ότι το χρέος παύει να υφίσταται και δεν κληρονομείται στην επόμενη γενιά. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα σταδιακά να εκλείψουν και οι αποποιήσεις κληρονομιών λόγω χρεών του αποθανόντος.

Η διαγραφή του χρέους με ρευστοποίηση της περιουσίας του οφειλέτη θα έχει ως θετικό αποτέλεσμα την εξυγίανση του οφειλέτη. Η κοινοτική Οδηγία 1023/2019 κινείται σε αυτό το πνεύμα το οποίο αναμένεται να υιοθετηθεί από την ελληνική νομοθεσία το Μάιο του 2020 (Παπάδης, 2020). Έτσι, ο οφειλέτης μετά το πέρας αυτής της διαδικασίας θα μπορεί και πάλι να δραστηριοποιηθεί επιχειρηματικά με το άνοιγμα νέας επιχείρησης μετά την παρέλευση τριών ετών από την πτώχευση.

Το νέο πτωχευτικό δίκαιο θα περιλαμβάνει τέσσερα στάδια για την πτώχευση φυσικών προσώπων (Τζώρτζη, 2020):

1. Προληπτική αναδιάρθρωση, δηλαδή ρύθμιση του χρέους τους
2. Πτώχευση ενώπιον του αρμόδιου δικαστηρίου και ρευστοποίηση όλης της περιουσίας τους

3. Απαλλαγή από τα χρέη και δυνατότητα για δεύτερη ευκαιρία, χωρίς οφειλές του παρελθόντος
4. Χορήγηση επιδόματος στέγασης αυστηρά σε ευάλωτα νοικοκυριά.

Ο νέος πτωχευτικός νόμος θα επιτρέπει και τη ρύθμιση οφειλών που έχει κάποιος ιδιώτης είτε προς το Δημόσιο είτε προς τις τράπεζες. Βασική διαφορά είναι ότι η ρύθμιση αυτή θα γίνεται εξωδικαστικά και όχι μέσω δικαστηρίου όπως συμβαίνει με το νόμο Κατσέλη μέχρι σήμερα (Τζώρτζη, 2020).

Ουσιαστικά, ο νέος πτωχευτικός νόμος που θα εφαρμοστεί από 01/05/2020 θα ενσωματώνει την Οδηγία 1023/2019 οδηγώντας σε καλύτερες προοπτικές τόσο τα φυσικά όσο και τα νομικά πρόσωπα που έχουν υπερχρεωθεί και θα τους δίνει τη δυνατότητα να επιβιώσουν επιχειρηματικά και στο μέλλον χωρίς στιγματισμό και περιορισμούς όπως ίσχυε στο παρελθόν.

Κεφάλαιο 5 Συμπεράσματα, Περιορισμοί, Προτάσεις για Μελλοντικές Έρευνες

Μια απόρροια της οικονομικής κρίσης για το τραπεζικό σύστημα ήταν η ραγδαία αύξηση των κόκκινων δανείων παρά το γεγονός ότι η οικονομική κρίση επηρέασε με διαφορετικό τρόπο κάθε χώρα που επλήγη. Το υψηλό επίπεδο μη εξυπηρετούμενων δανείων σε τραπεζικά συστήματα διαχειρίζεται συνήθως με ιδιαίτερη προσοχή από τις αρμόδιες αρχές λόγω του συστημικού χαρακτήρα του και την επιρροή που ασκεί στην πραγματική οικονομία μέσω της χρηματοδότησης που παρέχει σε φυσικά και νομικά πρόσωπα (Marques et al., 2020).

Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια αποτελούν εμπόδιο για την οικονομική δραστηριότητα ειδικά σε χώρες όπου το επιχειρηματικό περιβάλλον βασίζεται στην τραπεζική χρηματοδότηση. Τα μεγάλα μη εξυπηρετούμενα δάνεια μειώνουν την κερδοφορία, αυξάνουν το κόστος χρηματοδότησης και δεσμεύουν το τραπεζικό κεφάλαιο το οποίο επηρεάζει αρνητικά την προσφορά πίστωσης και κατ' επέκταση την ανάπτυξη. Όπως καταγράφηκε από την ιστορική αναδρομή των μη εξυπηρετούμενων δανείων, στην Ελλάδα υπήρξε μεγάλη ασυδοσία στη λήψη δανείων από υψηλού κινδύνου δανειολήπτες τα έτη πριν το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης. Το τραπεζικό σύστημα αναγκάστηκε να προσαρμοστεί απότομα και να ακολουθήσει τις ευρωπαϊκές επιταγές για την αναδιάρθρωσή του.

Με την εφαρμογή των απαραίτητων νόμων μέσα σε περίπου μια δεκαετία η χώρα έχει καταφέρει να ελέγξει το μέγεθος των κόκκινων δανείων των επιχειρήσεων και τις υπερχρεώσεις των νοικοκυριών με τη συνδρομή των ΕΔΑΔΠ. Ωστόσο, όπως καταγράφεται από τα στατιστικά στοιχεία υπάρχουν ακόμη πολλά βήματα να γίνουν προκειμένου το ζήτημα να περιοριστεί σημαντικά αλλά και να δοθούν οι απαραίτητες ευκαιρίες στους δανειολήπτες να το επιλύσουν οριστικά.

Η δημιουργία ενός ενιαίου πλαισίου αφερεγγυότητας αποτελεί σημαντική και κρίσιμη καμπή για την Ελλάδα στο πλαίσιο της επαναξιολόγησής της από τους Θεσμούς, καθώς και κρίσιμο παράγοντα για την επιτάχυνση της μείωσης των κόκκινων δανείων. Όλοι οι οφειλότες θα είναι υποχρεωμένοι πια ανάλογα με την οικονομική τους δυνατότητα να ρυθμίζουν και να αποπληρώνουν τις οφειλές τους προς κάθε κατεύθυνση (δημόσιο, τράπεζες, ασφαλιστικά ταμεία και οργανισμούς κοινής ωφέλειας). Η διαδικασία διευθέτησης θα γίνεται με αντικειμενικά κριτήρια μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας.

Απώτερος στόχος του νόμου που αναμένεται να εφαρμοστεί σύμφωνα με τις προτροπές της Οδηγίας 1023/2019 της Ε.Ε. είναι η προώθηση της διαμεσολάβησης, η αποσυμφόρηση των δικαστηρίων και η δημιουργία ενός ευνοϊκότερου επιχειρηματικού και οικονομικού περιβάλλοντος που θα οδηγήσει σε επενδύσεις και αναπτυξιακούς ρυθμούς τη χώρα.

Επιπλέον, προβλήματα που σχετίζονται με τη διαδικασία εκκίνησης της πτώχευσης φυσικών ή νομικών προσώπων και με τη ρύθμιση οφειλών ή την απαλλαγή από χρέη έπειτα από ρευστοποίηση του συνόλου της περιουσίας των δανειοληπτών επιλύονται με την εφαρμογή του νέου νόμου. Οι προσδοκίες που έχουν δημιουργηθεί για την εφαρμογή του εξωδικαστικού μηχανισμού αλλά και όσων ορίζει ο νέος νόμος είναι ιδιαίτερα υψηλές. Η Ελλάδα καλείται να ακολουθήσει τους ευρωπαϊκούς μέσους όρους ποσοστών κόκκινων δανείων και να συγκλίνει και στο θέμα των υπερχρεωμένων νοικοκυριών και επιχειρήσεων.

Η διαδικασία της πτώχευσης, του εξωδικαστικού μηχανισμού ρύθμισης οφειλών, του σχεδίου αναδιάρθρωσης των επιχειρήσεων και όλων εν γένει των ρυθμίσεων που έχουν ενσωματωθεί και αναμένεται να ενσωματωθούν άμεσα στο εθνικό νομοθετικό πλαίσιο λειτουργούν προς όφελος τόσο των φυσικών όσο και των νομικών προσώπων διατηρώντας παράλληλα ασφαλή τη σταθερότητα του τραπεζικού συστήματος της χώρας και ενθαρρύνοντας την επιχειρηματικότητα και τις νέες επενδύσεις.

Η παρούσα έρευνα χαρακτηρίζεται από ορισμένους περιορισμούς. Αρχικά, πρόκειται για δευτερογενή και όχι πρωτογενή έρευνα. Οι λόγοι που επιλέχθηκε η δευτερογενής ανάλυση είναι αφενός η διαθεσιμότητα χρόνου για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας και αφετέρου η φύση του θέματος. Συγκεκριμένα, σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα το κράτος θα εφαρμόσει νέο νόμο που αφορά την πτωχευτική διαδικασία και τη ρύθμιση των κόκκινων δανείων με αποτέλεσμα να μην μπορεί να ασκηθεί εκ των προτέρων κριτική στην εφαρμογή αυτού και στην αποτελεσματικότητά του. Επιπλέον, η εκπόνηση πρωτογενούς έρευνας θα ήταν ιδιαίτερα δύσκολη λόγω της προστασίας προσωπικών δεδομένων που αφορούν τόσο τα φυσικά όσο και τα νομικά πρόσωπα που βρίσκονται σε διαδικασία πτώχευσης ή που εφαρμόζουν κάποιο σχέδιο αναδιάρθρωσης.

Μέσα από τη μελέτη θεωρητικών και εμπειρικών ερευνών στο ζήτημα προέκυψαν ορισμένα ενδιαφέροντα θέματα για μελλοντική έρευνα. Συγκεκριμένα, ενδιαφέρον θα έχει η εκπόνηση έρευνας μετά την εφαρμογή του νέου πτωχευτικού δικαίου και την επιλογή των φυσικών προσώπων να ενταχθούν στον εξωδικαστικό μηχανισμό

ρύθμισης χρεών, μια επιλογή που δεν διαθέτουν μέχρι στιγμής. Γενικά, η μέτρηση της αποτελεσματικότητας του νέου νομικού πλαισίου θα αποτελέσει ένα ενδιαφέρον ζήτημα προς μελέτη. Ακόμη, μια πρόταση για μελλοντική έρευνα θα είναι η μέτρηση της επιτυχίας εφαρμογής αναδιαρθρωτικών σχεδίων στις ελληνικές επιχειρήσεις που επιλέγουν τον μηχανισμό αυτό.

Βιβλιογραφία

- Accornero, M., Alessandri, P., Carpinelli, L., Sorrentino, A.M. (2017). Non-performing loans and the supply of bank credit: evidence from Italy. *SSRN*.
- Altavilla, C., Boucinha M., Peydro, J. (2017). Monetary policy and bank profitability in a low interest rate environment. *ECB, Working Paper Series*, No. 2105. Διαθέσιμο από: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecb.wp2105.en.pdf>.
- Anastasiou, D., Louri, H., Tsionas, M. (2016). Determinants of non-performing loans: Evidence from Euro-area countries. *Finance Research Letters*, 18, 116 – 119.
- Angelini, P. (2018). Do high levels of NPL impair banks' credit allocation? Bank of Italy Notes on Financial Stability and Supervision, No. 11.
- Aiyar, S., Bergthaler, W., Garrido, J.M., Ilyina A., Jobst, A., Kang, K., Kovtun, D., Liu, Y., Monaghan, D., Moretti, M. (2015). A Strategy for Resolving Europe's Problem Loans. IMF Staff Discussion Note. Διαθέσιμο από: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2015/sdn1519.pdf>.
- Akexandri, G., Janoschka, M. (2018). Who losses and who wins in a housing crisis? Lessons from Spain and Greece for a nuanced understanding of dispossession. *Housing Policy Debate*, 28 (1), 117 – 134.
- Alogoskoufis, G. (1995). The two faces of janus: institutions. Policy regimes and macroeconomic performance in Greece. *Economic Policy*, 10, 147 – 192.
- Anastasiou, D., Louri, H., Tsionas, E.G. (2016). Non- performing loans in the euro area: are core- periphery banking markets fragmented? *International Journal of Finance & Economics*, 24 (1), 97 – 112.
- Antzoulatos, A. (1994). Credit rationing and rational behavior. *Journal of Money, Credit and Banking*, 26, 182 - 202.
- Beck, R., Jakubik, P., Piloïou, A. (2015). Key determinants of non- performing loans: New evidence from a global sample. *Open Economies Review*, 26 (3), 525 – 550.
- Bending, T., Berndt, M., Betz, F., Brutscher, P., Nelvin, O., Revoltella, D., Slacik, T., Wolski, M. (2014). Unlocking lending in Europe. European Investment Bank.
- Berger A., DeYoung, R. (1997). Problem loans and cost efficiency in commercial banks. *Journal of Banking and Finance*, 21, 849 – 870.
- Boudriga, A., Taktak, N., Jellouli, S. (2009). Banking Supervision and Nonperforming Loans: A Cross – Country Analysis. *Journal of Financial Economic Policy*, 42 (3), 405 – 420.

- Byrne, M. (2016). Bad banks: the urban implications of Asset Management Companies. *Urban Research & Practice*, 8 (2), 255 – 266.
- Cerulli, G., D’Apice, V., Fiordelisi, F., Masala, F. (2017). NPLs in Europe: The Role of Systematic and Idiosyncratic Factors. *SSRN*. Διαθέσιμο από: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2903851.
- Charalambakis, E., Dedramis, Y., Tzavalis, E. (2017). On the determinants of NPLs: Lessons from Greece. Bank of Greece. Διαθέσιμο από: <https://www.bankofgreece.gr/Publications/Paper2017220.pdf>.
- Chiesa, G., Mansilla- Fernandez, J.M. (2018). Non – performing loans, cost of capital, and lending supply: Lessons from the Eurozone Banking Crisis. Departmental Working Papers 2018 – 05, Department of Economics, Management and Quantitative Methods at Universita degli Studi di Milano.
- Cifter, A., Ylimazer, S., Cifter, E. (2009). Analysis of sectoral credit default cycle dependency with wavelet networks: evidence from Turkey. *Economic Modelling*, 26, 1382- 1388.
- CNMV (2018). Importe nominal de las emisiones de bonos de titulizacion que titulizan activos hipotecarios. Διαθέσιμο από: <https://www.cnmv.es/Portal/Publicaciones/SeriesWeb/Inicio.aspx?codrama=775&lang=en>.
- Cucinelli, D. (2015). The Impact of Non- performing Loans on Bank Lending Behavior: Evidence from the Italian Banking Sector. *Eurasian Journal of Business and Economics*, 8,16.
- EBA (2016). EBA report on the dynamics and drivers of non – performing exposures in the EU banking sector. *European Banking Authority*. Διαθέσιμο από: <https://eba.europa.eu/sites/default/documents/files/documents/10180/1360107/c6ad9c6f-e85d-4a1e-a20a-45911fcc2ff9/EBA%20Report%20on%20NPLs.pdf?retry=1>.
- ECB (2017). *Guidance to banks on non-performing loans*. Frankfurt: ECB.
- ECB (2019). Supervisory Banking Statistics: First quarter 2019. European Central Bank. Διαθέσιμο από: https://www.bankingsupervision.europa.eu/ecb/pub/pdf/ssm.supervisorybankingstatistics_first_quarter_2019_201907~62c4b59f7c.en.pdf.
- Eichengreen, B., Gibson, H. (2001). Greek banking at the dawn of the new millennium. In R. Bryant, N. Garganas, G. Tavlas (Eds.). *Greece’s Economic Performance and Prospects*. Bank of Greece and the Brookings Institution.

- Espinoza, A., Prasad, A. (2010). Nonperforming Loans in the GCC Banking System and Their Macroeconomic Effects. *IMF Working Papers*, 1 – 24.
- European Commission (2018). Proposal for a regulation of the European parliament and of the council amending regulation (EU) No 575/2013 as regards minimum loss coverage for non-performing exposure: impact assessment.
- Fell, J., Grodzicki, M., Metzler, J., O'Brien, E. (2018). Non- performing loans and euro area bank lending behavior after the crisis. Διαθέσιμο από: https://www.researchgate.net/publication/329483831_Non-performing_loans_and_euro_area_bank_lending_behaviour_after_the_crisis.
- Ghosh, A. (2015). Banking – industry specific and regional economic determinants of non- performing loans: Evidence from US States. *Journal of Financial Stability*, 20, 93 – 104.
- Giannitsis, T. (1998). World market integration: Trade effects and implications for industrial and technological change in the case of Greece. In: H. Psomiades, S. Thomadakis (Eds.), *Greece, the New Europe and the Changing International Order, Pella for the Center for Byzantine and Modern Greek Studies*. Queen's College, City University of New York, 217 – 256.
- Greenidge, K., Grosvenor, T. (2010). Forecasting non-performing loans in Barbados. Annual Review Seminar Research Department, Central Bank of Barbados. Διαθέσιμο από: <http://www.centralbank.org.bb/Portals/0/Files/Forecasting%20Non-Performing%20Loans%20in%20Barbados.pdf>.
- IMF (2007). *Global financial stability report*. Washington: International Monetary Fund.
- IMF (2015). A strategy for resolving Europe's problem loans. Staff Discussion Note 15/19, September.
- Keeton, W., Morris, C. (1987). Why Do Banks' Loan Losses Differ? *Federal Reserve Bank of Kansas City Economic Review*, 72 (5), 3-21.
- Kjosevski, J., Petkovski, M. (2017). Non – performing loans in Baltic States: determinants and macroeconomic effects. *Baltic Journal of Economics*, 17 (1), 25 – 44.
- Klein, N. (2013). Non – performing loans in CESEE: Determinants and impact on macroeconomic performance (No. 13 – 72). International Monetary Fund.
- Konstantakis, K.N., Michaelides, P.G., Vouldis, A.T. (2016). Non performing loans (NPLs) in a crisis economy: Long – run equilibrium with a real time VEC model for Greece (2001 – 2015). *Physica*, 451, 49 – 161.

- Kupiec, H.P., Ramirez, D.C. (2009). Bank Failures and the Cost of Systemic Risk. Working Paper No. 2009 – 06, FDIC Center for Financial Research.
- Laeven, L., Valencia, F. (2013). Systemic Banking Crises Database. *IMF Economic Review*, 61 (2), 225 – 270.
- Li, H., Rozelle, S., Zhou, L (2007). Incentive contracts and bank performance. *Economics of Transition*, 15, 109 – 124.
- Liu, M., Staum, J. (2010). Systemic Risk Components and Deposit Insurance Premia. Working Paper No. 2011 – 03, FDIC Center for Financial Research.
- Lopez, I., Rodriguez, E. (2011). The Spanish model. *New Left Review*, 69 (3), 5 – 29.
- Louzis, D., Vouldis, A., Metaxas, V. (2012). Macroeconomic and bank – specific determinants of non-performing loans in Greece: A comparative study of mortgage, business and consumer loan portfolios. *Journal of Banking & Finance*, 36 (4), 1012 – 1027.
- Makri, V., Tsaganos, A., Bellas, A. (2011). A cross -country study: Determinants of Non- Performing Loans in the Eurozone. Annual International Conference on Accounting and Finance (AF 2011), Singapore 23 -24 May 2011.
- Marques, C., Martinho, R. Silva, R. (2020). Non – performing loans and bank lending: Evidence for Portugal. *Banco de Portugal Economic Studies*, 53 – 76.
- Mesnard, B., Margerit, A., Power, C., Magnus, M. (2016). Non - performing loans in the Banking Union: stocktaking and challenges. Directorate – General for Internal Policies. Διαθέσιμο από: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/574400/IPOL_BRI\(2016\)574400_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/574400/IPOL_BRI(2016)574400_EN.pdf).
- Messai, A. (2013). Micro and macro determinants of non-performing loans. *International Journal of Economics & Financial Issues*, 3 (4), 852 – 860.
- Michailides, P., Papageorgiou, T., Vouldis, A. (2013). Business cycles and economic crisis in Greece (1960 – 2011): A long run equilibrium analysis. *Economic Modelling*, 31 ©, 804 – 816.
- Mitsopoulos, M., Pelagidis, T. (2011). *Understanding the Greek Crisis*. Palgrave Macmillan.
- Mody, A., Sandri, D. (2012). The eurozone crisis: how banks and sovereigns came to be joined at the hip. *Economic Policy*, 27 (70), 199 – 230.
- Nkusu, M. (2011). Non – performing loans and macrofinancial vulnerabilities in Advanced Economies, IMF Working Paper 11/161.

- Ozili, P.K. (2019). Non-performing loans in European systemic and non- systemic banks. *MPRA Paper 94008*, University Library of Munich, Germany.
- Pesaran, M.H. (2006). Estimation and inference in large heterogenous panel with a multifactor error structure. *Econometrica*, 74 (4), 967 – 1012.
- Podpiera, J., Weill, L. (2008). Bad luck or bad management? Emerging banking market experience. *Journal of Financial Stability*, 4, 135 – 148.
- Quagliariello, M. (2007). Banks' riskiness over the business cycle: a panel analysis on Italian intermediaries. *Applied Financial Economics*, 17, 119 – 138.
- Reinhart, C., Rogoff, K. (2010). From Financial Crash to Debt Crisis. NBER Working Paper 15795.
- Rinaldi, L., Sanchis – Arellano, A. (2006). Household Debt Sustainability: What Explains Household Non- performing Loans? An Empirical Analysis. ECB Working Paper.
- Ruckes, M. (2004). Bank competition and credit standards. *The Review of Financial Studies*, 17, 1073 – 1102.
- Salas, V., Saurina, J. (2002). Credit risk in two institutional regimes: Spanish commercial and savings banks. *Journal of Financial Services Research*, 22, 203 – 224.
- Stern, G., Feldman, R. (2004). *Too Big to Fail: The Hazards of Bank Bailouts*. Washington: The Brooking Institution.
- Yrigoy, I. (2018). Transforming non-performing loans into re-performing loans: Hotel assets as a post – crisis rentier frontier in Spain. *Geoforum*, 97, 169 – 176.
- Βιοτεχνικό Επιμελητήριο Αθήνας (2018). Οδηγός για το Εξωδικαστικό. Διαθέσιμο από: <https://acsmi.gr/%CE%BF%CE%B4%CE%B7%CE%B3%CE%BF%CF%83-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CE%B5%CE%BE%CF%89%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF/>
- Enikonomia (2020). Στουρνάρας για κόκκινα δάνεια: Το σχέδιο «Ηρακλής» θα πλαισιωθεί και από άλλα μέτρα. *Enikonomia*. Διαθέσιμο από: <http://www.enikonomia.gr/economy/230519,stournaras-gia-kokkina-daneia-to-schedio-iraklis-tha-plaisiothei-.html>
- Iefimerida (2017). Στατιστικά στοιχεία ΓΕΥΔ: Ποιο είναι το προφίλ των δανειοληπτών με «κόκκινα δάνεια» που θέλουν ρύθμιση. *Iefimerida*. Διαθέσιμο από: <https://www.iefimerida.gr/news/336048/poio-einai-profil-ton-daneiolipton-me-kokkina-daneia-poy-theloun-rythmisi>.

Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ (INE) (2016). Εργασιακά θέματα: Πτώχευση των επιχειρήσεων και οι επιπτώσεις στις εργασιακές σχέσεις. Διαθέσιμο από: <https://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2016/10/ptoxeusi-ton-epixeirisewn-kai-oi-epiptoseis-stis-ergasiakes-sxeseis.pdf>.

Καραγεώργου, Ε. (2019). Κόκκινα δάνεια: Τα SOS για να μείτε στον νέο νόμο Κατσέλη. *Έθνος*. Διαθέσιμο από: https://www.ethnos.gr/oikonomia/47677_kokkina-daneia-ta-sos-gia-na-mpeite-ston-neo-nomo-katseli.

Ν. 4336/2015 Συνταξιοδοτικές διατάξεις – Κύρωση του Σχεδίου Σύμβασης Οικονομικής Ενίσχυσης από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας και ρυθμίσεις για την υλοποίηση της Συμφωνίας Χρηματοδότησης (ΦΕΚ Α΄ 94/14-08-2015).

Ν. 4354/2015 Διαχείριση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, μισθολογικές ρυθμίσεις και άλλες επείγουσες διατάξεις εφαρμογής της συμφωνίας δημοσιονομικών στόχων και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων (ΦΕΚ Α΄ 176/16-12-2015).

Ν. 4389/2016 Επείγουσες διατάξεις για την εφαρμογή της συμφωνίας δημοσιονομικών στόχων και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ Α΄94/27.5.2016).

Ν. 4446/2016 Πτωχευτικός Κώδικας, Διοικητική Δικαιοσύνη, Τέλη – Παράβολα, Οικειοθελής αποκάλυψη φορολογητέας ύλης παρελθόντων ετών, Ηλεκτρονικές συναλλαγές, Τροποποιήσεις του Ν. 4270/2014 και λοιπές διατάξεις (ΦΕΚ Α΄ 240/22.12.2016).

Ν. 4469/2017 Εξωδικαστικός Μηχανισμός Ρύθμισης Οφειλών επιχειρήσεων και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ Α΄ 62/03.05.2017).

Ν. 4549/2018 Διατάξεις για την ολοκλήρωση της Συμφωνίας Δημοσιονομικών Στόχων και Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων – Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2019-2022 και λοιπές διατάξεις (ΦΕΚ Α΄ 105/14.6.2018).

Ν. 4605/2019 Εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με την Οδηγία (ΕΕ) 2016/943 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου – Μέτρα για την επιτάχυνση του έργου του Υπουργείου Οικονομίας και Ανάπτυξης και άλλες διατάξεις (προστασία πρώτης κατοικίας).

Ν. 4649/2019 Πρόγραμμα παροχής εγγύησης σε τιτλοποιήσεις πιστωτικών ιδρυμάτων (ΦΕΚ Α΄ 4649/16-12-2019). <https://www.taxheaven.gr/law/4649/2019>.

Οδηγία 1023/2019 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20^{ης} Ιουνίου 2019 περί πλαισίου για την προληπτική αναδιάρθρωση, την απαλλαγή από τα χρέη και τις ανικανότητες ή την έκπτωση οφειλετών, καθώς και περί μέτρων βελτίωσης

των διαδικασιών αυτών, και για την τροποποίηση της οδηγίας (ΕΕ) 2017/1132 (Οδηγία για την αναδιάρθρωση και την αφερεγγυότητα).

Παπάδης, Θ. (2020). Πτωχευτικό δίκαιο: Έτσι θα λειτουργεί! Δεύτερη ευκαιρία σε όσους πτωχεύουν. *Newsit*. Διαθέσιμο από: <https://www.newsit.gr/oikonomia/ptoxeytiko-dikaio-etsi-tha-leitourgei/2972258/>.

Παππούς, Γ. (2019). «Ηρακλής»: Το σχέδιο αλά Ιταλία για τα κόκκινα δάνεια των τραπεζών. *I efimerida*. Διαθέσιμο από: <https://www.iefimerida.gr/oikonomia/iraklis-shedio-ala-italia-gia-kokkina-danea>

Σακελλάρη, Ε. (2020). Το πολυεργαλείο Ηρακλής και η στατιστική των κόκκινων δανείων – Ποιοι είναι οι στόχοι των τραπεζών. *Banking News*. Διαθέσιμο από: <https://www.bankingnews.gr/index.php?id=482208>.

Τζώρτζη, Ε. (2020). Ρευστοποίηση περιουσίας και διαγραφή χρεών. *Καθημερινή*. Διαθέσιμο από: <https://www.kathimerini.gr/1060938/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/reystopoihsh-perioysias-kai-diagrafh-xrewn>

Το ΒΗΜΑ Team (2020), Τα πάνω – κάτω στο νέο πτωχευτικό δίκαιο. *Το Βήμα (Οικονομία)*. Διαθέσιμο από: <https://www.tovima.gr/2020/02/10/finance/ta-pano-kato-sto-neo-ptoxeytiko-dikaio/>.